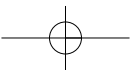
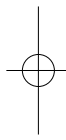
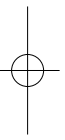

ΕΝΟΤΗΤΕΣ
1η-6η

Πρώτο Μέρος

Η παράγραφος

1.1. Γενικά

Ο λόγος δομείται προσθετικά: συνδέοντας (με κάποιους κανόνες και περιορισμούς) μικρότερα τμήματα του λόγου με γλωσσική και νοηματική αυτονομία, παράγονται τα μεγαλύτερα. Για παράδειγμα, με τη σύνδεση μορφημάτων παράγονται οι λέξεις (παι + δι = παιδί), με τη σύνδεση λέξεων οι προτάσεις (το παιδί παίζει ποδόσφαιρο), με τη σύνδεση προτάσεων οι παράγραφοι και με τη σύνδεση παραγράφων τα κείμενα. Αυτό σημαίνει πως η παράγραφος είναι το αμέσως μεγαλύτερο από την περίοδο και το αμέσως μικρότερο από το κείμενο τμήμα του λόγου.

Η παράγραφος λοιπόν έχει ομοιότητες τόσο με την περίοδο όσο και με ολόκληρο το κείμενο. Αναλύει (όπως και η περίοδος) ένα ολοκληρωμένο νόημα, τμήμα φυσικά του κεντρικού θέματος ενός κειμένου. Επίσης, διακρίνεται από τις υπόλοιπες από το περιθώριο που αφήνουμε στην αρχή της. Από την άλλη, ακολουθεί την τριμερή δομική διάκριση του κειμένου: έχει πρόλογο (θεματική περίοδος), κύριο μέρος (λεπτομέρειες) και επίλογο (περίοδο κατακλείδα). Επομένως, για τη συγγραφή ενός άρτιου κειμένου πρέπει να γνωρίζουμε, πέρα από την «προτασιακή γραμματική» που διδαχθήκαμε στο δημοτικό (μέρη του λόγου, σύνταξη κτλ.), και τη «γραμματική της παραγράφου», τους κανόνες δηλαδή που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία της.

1.2. Δομή της παραγράφου

Τρία είναι τα δομικά συστατικά μιας παραγράφου:

- α. η θεματική πρόταση ή περίοδος,
- β. τα σχόλια ή λεπτομέρειες,
- γ. η πρόταση ή περίοδος κατακλείδα.

1.2.1. Η θεματική πρόταση/ περίοδος

Η θεματική πρόταση ή (συνηθέστερα) περίοδος αποτελεί τον «πρόλογο» της παραγράφου και παρουσιάζει το θέμα που θα αναπτυχθεί με τα υπόλοιπα στοι-

χεία που θα ακολουθήσουν. Είναι η πρόταση που θα αποτελέσει τον οδηγό για το συγγραφέα, ώστε να επιλέξει ξεκάθαρα τι θα περιλάβει, αλλά κυρίως τι θα αποκλείσει από μια συγκεκριμένη παράγραφο. Ταυτόχρονα, αποτελεί και τον οδηγό για τον αναγνώστη, ώστε να διαμορφώσει από την αρχή μία σαφή αντίληψη για το περιεχόμενο της παραγράφου που θα ακολουθήσει.

Α. Οι αρετές της θεματικής περιόδου

Για τους λόγους που προαναφέρθηκαν η θεματική πρόταση πρέπει:

- α. να είναι σαφώς διατυπωμένη,
- β. να μην ξεκινά την ανάλυση του θέματος.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

► Ας υποθέσουμε πως μία παράγραφος ξεκινά με την εξής θεματική περίοδο:

Η πρόοδος της τεχνολογίας έχει σημαντική επίδραση στη ζωή μας.

Η πρόταση αυτή είναι τόσο γενική και αόριστη, ώστε δε δηλώνει με ακρίβεια την πρόθεση του συγγραφέα για τα στοιχεία που πρόκειται να χρησιμοποιήσει στο υπόλοιπο της παραγράφου, αλλά πολύ περισσότερο για τα στοιχεία που πρόκειται να αποκλείσει. Με αυτό τον τρόπο ο αναγνώστης δεν μπορεί να σχηματίσει μια σαφή εικόνα για το τι πρόκειται να διαβάσει στη συνέχεια: η επίδραση από την πρόοδο της τεχνολογίας είναι θετική ή αρνητική; Αφορά τον άνθρωπο, την κοινωνία, το φυσικό περιβάλλον ή την ίδια την τεχνολογία; Εάν όμως η θεματική πρόταση έλεγε

η πρόοδος της τεχνολογίας έχει θετικά αποτελέσματα στην οικονομική ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών,

ο αναγνώστης θα γνώριζε όχι μόνο ότι θα μιλούσαμε για τη θετική συμβολή της τεχνολογίας στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά και ότι δε θα μιλούσαμε, για παράδειγμα, για τις αρνητικές της συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον.

► Η θεματική πρόταση

η πρόοδος της τεχνολογίας έχει θετικά αποτελέσματα στην οικονομική ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών, **αφού με τη χρήση της μηχανής συνέβαλε στην επιτάχυνση της παραγωγής**

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

δεν δηλώνει απλώς το θέμα της παραγράφου, αλλά ξεκινά και την ανάλυσή του, παραθέτοντας μάλιστα και το πρώτο επιχείρημα («αφού με τη χρήση της μηχανής συνέβαλε στην επιτάχυνση της παραγωγής»). Με αυτό τον τρόπο όμως δημιουργούμε στον αναγνώστη την αίσθηση ότι το κεντρικό θέμα της παραγράφου είναι η χρήση της μηχανής στην παραγωγή και όχι, όπως ήταν η αρχική μας πρόθεση, οι θετικές συνέπειες για την οικονομία από την πρόοδο της τεχνολογίας. Η θεματική πρόταση λοιπόν δεν πρέπει να ξεκινά την ανάλυση του θέματος της παραγράφου.

Για να φτιάξουμε λοιπόν μια άρτια θεματική περίοδο πρέπει να περιλάβουμε σε αυτή τα εξής στοιχεία, τα οποία, ακόμα και αν κάποιες φορές δε δηλώνονται σαφώς, πρέπει να εννοούνται εύκολα:

- α. Το θέμα ολόκληρου του κειμένου στο οποίο ανήκει η παράγραφος.
- β. Το θέμα της νοηματικής ενότητας του κειμένου στο οποίο ανήκει.
- γ. Το θέμα της συγκεκριμένης παραγράφου.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- ▶ Ας υποθέσουμε πως, γράφοντας ένα κείμενο με θέμα την «ανεργία», βρισκόμαστε στη νοηματική ενότητα με θέμα τα «αίτια» του φαινομένου και θέλουμε να αναλύσουμε σε μία παράγραφο αυτά που αναφέρονται στην «οικονομία». Η θεματική περίοδος λοιπόν αυτής της παραγράφου θα περιλάβει όλα αυτά τα στοιχεία και θα πάρει την εξής μορφή:

η ανεργία (θέμα κειμένου) οφείλεται (θέμα ενότητας) σε οικονομικά αίτια (θέμα παραγράφου).

Β. Η θέση της θεματικής περιόδου

Η φυσική θέση της θεματικής πρότασης είναι η αρχή της παραγράφου, αφού, όπως προείπαμε, αποτελεί τον πρόλογό της. Βέβαια, μπορεί σπανιότερα:

- α. να βρίσκεται στη μέση της παραγράφου (ανάμεσα σε κύριες λεπτομέρειες) ή στο τέλος (ταυτιζόμενη με την κατακλείδα),
- β. να απουσιάζει εντελώς ως ευκόλως εννοούμενη.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

- ▶ Η παράγραφος που ακολουθεί έχει τη θεματική της πρόταση στο τέλος (είναι τυπωμένη με έντονα γράμματα).

Με ένα κινητό τηλέφωνο μπορείς εύκολα να επικοινωνήσεις με όποιον επιθυμείς όπου και αν βρίσκεσαι. Μπορείς επίσης να μεταφέρεις γραπτά

μηνύματα, ακόμα και ήχο και εικόνα. Στα τηλέφωνα μάλιστα νέας γενιάς έχεις τη δυνατότητα να μιλάς με κάποιον και να τον βλέπεις σε πραγματικό χρόνο στην οθόνη του κινητού σου. **Με όλα αυτά συμπεραίνουμε πως το κινητό τηλέφωνο άλλαξε πράγματι τον τρόπο με τον οποίο μέχρι σήμερα οι άνθρωποι επικοινωνούσαν μεταξύ τους.**

- Στην παρακάτω παράγραφο η θεματική πρόταση βρίσκεται στη μέση (είναι τυπωμένη με έντονα γράμματα).

Η πρόοδος της τεχνολογίας είναι αδιαμφισβήτητη. Ο σύγχρονος άνθρωπος στην καθημερινή του ζωή χρησιμοποιεί πλήθος τεχνολογικών επιτευγμάτων. Φυσικό είναι λοιπόν ξενικοί τεχνολογικοί όροι να ονοματίζουν προϊόντα που, έτσι κι αλλιώς, δεν ανακαλύφθηκαν στη χώρα μας. Οι όροι αυτοί είναι πλέον διεθνείς και δεν κρίνεται ούτε σκόπιμη ούτε λειτουργική η αντικατάστασή τους από τους αντίστοιχους ελληνικούς. **Η γλωσσική συρρίκνωση, από την εισβολή ξένων λέξεων στη γλώσσα μας,** δεν οφείλεται όμως τόσο στη χρήση τεχνολογικών όρων όσο στην ξενομανία του Νεοέλληνα. Η αντίληψη ότι η χρήση ξένων λέξεων και φράσεων στην εκφορά του λόγου είναι δείγμα «υψηλής κουλτούρας» και παράγοντας κοινωνικής ανόδου και καταξίωσης διαστρέφει την ελληνική γλώσσα και υποσκάπτει την ιστορική της συνέχεια.

- Η παράγραφος που ακολουθεί δεν έχει σαφώς διατυπωμένη θεματική πρόταση, μπορεί όμως εύκολα να εννοηθεί πως θέμα της παραγράφου είναι: τα αποτελέσματα της ανθρώπινης επέμβασης στο φυσικό περιβάλλον.

Η θερμοκρασία της Γης αυξάνεται κι έτσι εμφανίζεται το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Παράλληλα, μειώνονται οι βροχοπτώσεις και το ποσοστό υγρασίας του πλανήτη. Έτσι δικαιολογείται άλλωστε και το φαινόμενο της λειψυδρίας που απασχολεί σήμερα και τη χώρα μας. Η υδάτινη μάζα διαστέλλεται, οι πάγοι λιώνουν και η στάθμη των ωκεανών ανυψώνεται, ώστε να εκφράζονται δικαιολογημένοι φόβοι για την εξαφάνιση ακόμα και ολόκληρων περιοχών κάτω από τη θάλασσα. Η τρύπα του όζοντος αφήνει ελεύθερες τις βλαβερές ακτίνες του ήλιου να φτάσουν στην επιφάνεια του πλανήτη και να απειλούν τη ζωή σ' αυτόν. Οι κλιματολογικές συνθήκες μεταβάλλονται, βιολογικά είδη εξαφανίζονται και η πολυπλοκότητα των οικοσυστημάτων φτωχαίνει.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ**1.2.2. Τα σχόλια ή οι λεπτομέρειες**

Αν η θεματική πρόταση είναι ο πρόλογος της παραγράφου, οι λεπτομέρειες αποτελούν το κύριο μέρος της. Οι προτάσεις που συναποτελούν τις λεπτομέρειες μπορούν να χωριστούν σε:

- α. βασικές ή κύριες,
- β. βοηθητικές ή δευτερεύουσες.

Α. Οι βασικές και βοηθητικές λεπτομέρειες

Η λειτουργία των βασικών λεπτομερειών της παραγράφου είναι να αναπτύξουν και να προωθήσουν την ιδέα που εκφράζει η θεματική πρόταση και γι' αυτό η ενότητά τους με αυτή είναι άμεση. Οι βοηθητικές λεπτομέρειες έχουν στόχο να επεξηγήσουν τη βασική λεπτομέρεια από την οποία εξαρτώνται και γι' αυτό η σχέση τους με τη θεματική πρόταση είναι έμμεση.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Ας παρατηρήσουμε στην παράγραφο που ακολουθεί το ρόλο των λεπτομερειών και των προτάσεων από τις οποίες αποτελούνται, βασικών και βοηθητικών.

ΔΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ	ΚΕΙΜΕΝΟ
θεματική περίοδος 1η βασική λεπτομέρεια βοηθητική λεπτομέρεια 2η βασική λεπτομέρεια βοηθητική λεπτομέρεια περίοδος κατακλείδα	Η εργασία της συζύγου-μητέρας μεταβάλλει τον τρόπο λειτουργίας της σύγχρονης οικογένειας. Παλαιότερα, η οικογένεια, κυρίως μέσω της γυναίκας, ικανοποιούσε όλες τις βασικές ανάγκες της ζωής ενός ανθρώπου: το φαγητό, την καθαριότητα, την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, την περίθαλψη κτλ. Αν δηλαδή κάποιος δεν έκανε οικογένεια, ήταν αδύνατο να εξασφαλίσει όλα αυτά τα αγαθά, γι' αυτό και θεωρούνταν απόκληρος της κοινωνίας. Σήμερα όμως, καθώς η γυναίκα εργάζεται πλέον βιοποριστικά έξω από το σπίτι, δεν έχει το χρόνο να εκπληρώσει όλους αυτούς τους ρόλους. Έτσι, αυτοί μεταφέρθηκαν σε εξειδικευμένους θεσμούς, όπως είναι τα εστιατόρια, τα καθαριστήρια, τα σχολεία, τα κέντρα διασκέδασης κτλ. Η οικογένεια λοιπόν, χάνοντας από την εργασία της γυναίκας τόσο σημαντικές της λειτουργίες, οδηγείται σε κρίση και διαλύεται.

Η θεματική πρόταση («Η εργασία της συζύγου-μητέρας μεταβάλλει τον τρόπο λειτουργίας της σύγχρονης οικογένειας») αναλύεται με τις δύο βασικές λεπτομέρειες που είναι τυπωμένες με έντονα γράμματα και δηλώνουν το ποια είναι ακριβώς η λειτουργία της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα και το ποια επήλθε. Οι υπόλοιπες προτάσεις («Αν δηλαδή [...] απόκληρος της κοινωνίας» και «Έτσι, αυτοί μεταφέρθηκαν [...] κέντρα διασκέδασης κτλ.») είναι βοηθητικές, επεξηγούν δηλαδή τις βασικές προτάσεις από τις οποίες εξαρτώνται. Η δομή τελικά αυτής της παραγράφου είναι:

α. Θεματική περίοδος: «Η εργασία [...] σύγχρονης οικογένειας».

β. Λεπτομέρειες:

1η βασική λεπτομέρεια: «Παλαιότερα, η οικογένεια, [...] την περιθάλψη κτλ.».

1η βοηθητική λεπτομέρεια: «Αν δηλαδή [...] απόκληρος της κοινωνίας».

2η βασική λεπτομέρεια: «Σήμερα όμως [...] αυτούς τους ρόλους».

1η βοηθητική λεπτομέρεια: «Έτσι, αυτοί μεταφέρθηκαν [...] διασκέδασης κτλ.»

γ. Περίοδος κατακλείδα: «Η οικογένεια λοιπόν, [...] και διαλύεται».

Β. Η σχέση των λεπτομερειών με τη θεματική περίοδο

Οι λεπτομέρειες της παραγράφου (βασικές και βοηθητικές) πρέπει οπωσδήποτε να αναφέρονται (άμεσα ή έμμεσα αντίστοιχα) στη θεματική, αλλιώς η παράγραφος χάνει την ενότητά της με το θέμα.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Στην παράγραφο που ακολουθεί κάποιες από τις προτάσεις των λεπτομερειών δεν αναφέρονται με κανέναν τρόπο στη θεματική, με αποτέλεσμα η παράγραφος να απομακρύνεται σημαντικά από το θέμα της.

Η τηλεόραση έχει μεγάλη ευθύνη για τη συρρίκνωση της ελληνικής γλώσσας. **Κι αυτό γιατί η τηλεόραση βασίζεται στην εικόνα**, που θεωρείται γρήγορη, άμεση, «εύκολη», ζωντανή και ευχάριστη. Από την άλλη, **πολύ συχνά συναντάμε στην τηλεόραση δημοσιογράφους με κακή έως και ανύπαρκτη γλωσσική κατάρτιση**. Τέλος, **η γλώσσα της τηλεοπτικής διαφήμισης είναι κωδικοποιημένη και γεμάτη νεολογισμούς**.

Οι τρεις βασικές προτάσεις της παραγράφου δεν συνδέονται άμεσα με τη θεματική, γιατί, μπορεί να περιγράψουν πτυχές της τηλεόρασης, δεν

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

εξηγούν όμως πώς οι πτυχές αυτές συνδέονται με το θέμα της παραγράφου, δηλαδή τη συρρίκνωση της γλώσσας. Για παράδειγμα, δικαιολογημένα στην πρώτη βασική πρόταση σημειώνεται πως η «τηλεόραση βασίζεται στην εικόνα», δεν εξηγείται όμως για ποιο λόγο αυτό συρρικνώνει την ελληνική γλώσσα. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τις υπόλοιπες βασικές προτάσεις. Ας ξαναγράψουμε λοιπόν την παράγραφο, συνδέοντας τις προτάσεις των λεπτομερειών με τη θεματική.

Η τηλεόραση έχει μεγάλη ευθύνη για τη συρρίκνωση της ελληνικής γλώσσας. **Κι αυτό γιατί η τηλεόραση βασίζεται στην εικόνα**, που θεωρείται γρήγορη, άμεση, «εύκολη», ζωντανή και ευχάριστη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παραγκωνίζεται στη συνείδηση των Ελλήνων ο λόγος και ειδικά ο γραπτός. Από την άλλη, **πολύ συχνά συναντάμε στην τηλεόραση δημοσιογράφους με κακή έως και ανύπαρκτη γλωσσική κατάρτιση**. Οι άνθρωποι αυτοί, που χειρίζονται δημόσια το λόγο, γίνονται αρνητικά γλωσσικά πρότυπα για ολόκληρη την ελληνική κοινωνία. Τέλος, **η γλώσσα της τηλεοπτικής διαφήμισης είναι κωδικοποιημένη και γεμάτη νεολογισμούς**. Με αυτό τον τρόπο περιορίζει την εκφραστικότητα της γλώσσας και αλλοιώνει τα νοήματά της.

1.2.3. Η πρόταση/ περίοδος κατακλείδα

Η πρόταση (ή συνηθέστερα περίοδος) κατακλείδα συνοψίζει το θέμα μιας παραγράφου και ολοκληρώνει την ανάπτυξή της. Φυσική της θέση λοιπόν είναι το τέλος της παραγράφου. Επειδή το περιεχόμενό της είναι συναφές με αυτό της θεματικής, συνήθως απουσιάζει.

Α. Ο εντοπισμός της κατακλείδας

Για να εντοπίσουμε την ύπαρξη κατακλείδας σε μία παράγραφο, συγκρίνουμε το νόημα της θεματικής με αυτό της τελευταίας πρότασης της παραγράφου. Αν είναι συναφές, τότε η τελευταία πρόταση είναι κατακλείδα, αν όχι, τότε είναι απλώς η τελευταία πρόταση των λεπτομερειών της παραγράφου.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- ▶ Στην παράγραφο που ακολουθεί η τελευταία περίοδος είναι κατακλείδα, αφού συνοψίζει το νόημα όλης της παραγράφου. Εξάλλου, αν προσέξει κανείς το νόημα της θεματικής πρότασης και αυτής της τελευταίας (και οι δύο είναι τυπωμένες με έντονα γράμματα), θα καταλάβει ότι οι δύο αυτές προτάσεις ταυτίζονται νοηματικά.

Οι πρόσφυγες στις χώρες όπου καταφεύγουν αντιμετωπίζουν εντονότατα προβλήματα προσαρμογής. Καλούνται να ζήσουν σε μια χώρα με διαφορετική γλώσσα, διαφορετικά ήθη και έθιμα, πολιτισμό, θρησκεία, καθημερινές συμπεριφορές. Όλα αυτά τα στοιχεία τούς διαφοροποιούν από το σύνολο της κοινωνίας. Οι υπόλοιποι πολίτες, φοβούμενοι τη διαφορετικότητα των προσφύγων, τους αποφεύγουν, τους περιθωριοποιούν και σε καμιά περίπτωση δεν τους βοηθούν να ενταχθούν ομαλά στο σώμα της κοινωνίας. **Έτσι λοιπόν ανακύπτει για τους πρόσφυγες οξύ το πρόβλημα της ισότιμης συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή της νέας τους πατρίδας.**

Β. Η σύνταξη της κατακλείδας

Όπως είπαμε, η περίοδος κατακλείδα έχει πολύ στενή νοηματική σχέση με τη θεματική πρόταση της παραγράφου, αφού ουσιαστικά αποτελεί το συμπέρασμα από την ανάλυσή της. Δεν είναι δόκιμο όμως σε μια παράγραφο να επαναλαμβάνουμε δύο φορές την ίδια πρόταση. Γι' αυτό και μπορούμε να αλλάξουμε την κατακλείδα με τον εξής τρόπο: χρησιμοποιούμε, αντί της έννοιας η οποία μας απασχολεί, το κατηγορούμενο με το οποίο την προσδιορίζουμε ορίζοντάς την ή ακόμα και στοιχεία από την τεκμηρίωσή της.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

► Ας υποθέσουμε ότι η θεματική πρόταση μιας παραγράφου είναι:

ο αναλφαβητισμός προκαλεί σοβαρά προβλήματα στον αναλφάβητο.

Στην πρόταση κατακλείδα μπορούμε να αντικαταστήσουμε την έννοια «αναλφαβητισμός» με τον ορισμό της, δηλαδή «η άγνοια ανάγνωσης, γραφής και αριθμησης». Έτσι, η κατακλείδα αυτής της παραγράφου θα διαμορφωθεί ως εξής:

η άγνοια ανάγνωσης, γραφής και αριθμησης δημιουργεί
σοβαρά προβλήματα στον αναλφάβητο.

► Ας δούμε τώρα μια άλλη θεματική πρόταση:

το άγχος οφείλεται στον ταχύτατο ρυθμό της ζωής μας.

Για να αποφύγουμε την επανάληψη της θεματικής πρότασης στην κατακλείδα θα αντικαταστήσουμε την έννοια «άγχος» με κάποιο στοιχείο που επιβεβαιώνει την ύπαρξή της, ας πούμε «έντονη ψυχική δυσφορία». Η κατακλείδα λοιπόν θα διαμορφωθεί ως εξής:

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

η έντονη ψυχική δυσφορία που νιώθει καθημερινά ο σύγχρονος άνθρωπος οφείλεται στον ταχύτατο ρυθμό της ζωής του.

Φυσικά θα μπορούσαμε, και στα δύο προηγούμενα παραδείγματα, να αντικαταστήσουμε και τις άλλες έννοιες, τον «αναλφάβητο» και το «γρήγορο ρυθμό ζωής» αντίστοιχα.

Γ. Η συνδυαστική χρήση της κατακλείδας

Με τη χρήση πρότασης κατακλείδας στο τέλος κάθε παραγράφου κινδυνεύουν οι παράγραφοι να αποκτήσουν απόλυτη αυτοτέλεια από το σύνολο του κειμένου. Για να αποφύγουμε αυτό τον κίνδυνο, συνήθως χρησιμοποιούμε την κατακλείδα μιας παραγράφου για να επιτύχουμε τη σύνδεση με την επόμενη παράγραφο.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

► Στην παράγραφο που ακολουθεί, αντί να χρησιμοποιήσουμε την κατακλείδα (είναι τυπωμένη με έντονα γράμματα) ως συμπέρασμα της ανάλυσης, τη χρησιμοποιήσαμε για να επιτύχουμε τη σύνδεση με την επόμενη παράγραφο, που θα έχει προφανώς θέμα τη συμβολή της επιστήμης στην ανάπτυξη του πνευματικού επιπέδου της κοινωνίας.

Αναμφισβήτητη είναι η προσφορά της επιστήμης στην ανάπτυξη του υλικού μας πολιτισμού. Βελτίωσε την καθημερινή ζωή του ανθρώπου με την εκτεταμένη χρήση των μηχανών. Ο πλούτος των υλικών αγαθών, που προέκυψε από την εφαρμογή των επιστημονικών επιτευγμάτων στην παραγωγή, ικανοποίησε κάποιες πρωταρχικές ανάγκες του ανθρώπου. Η επιστήμη βελτίωσε και το επίπεδο της εργασίας. Η εργασία έγινε πιο άνετη και πιο γρήγορη. Τέλος, ασθένειες που για αιώνες ταλαιπώρησαν την ανθρωπότητα σήμερα θεραπεύονται χάρη στην πρόοδο της ιατρικής και της φαρμακευτικής επιστήμης. **Η επιστήμη δεν συμβάλλει όμως στη βελτίωση μόνο του βιοτικού επιπέδου· συντελεί και στην άνοδο του πνευματικού επιπέδου της κοινωνίας.**

■ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

α Στις παραγράφους που ακολουθούν σου δίνονται οι θεματικές προτάσεις (είναι τυπωμένες με έντονα γράμματα). Εσύ πρέπει να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους, προσθέτοντας λεπτομέρειες (κύριες και δευτερεύουσες) και προτάσεις κατακλείδες. Για να διευκολυνθείς, χρησιμοποίησε

τις πληροφορίες που σου δίνονται στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου πρέπει να έχουν έκταση από 100 έως 120 λέξεις.

(1) Στα μεγάλα αστικά κέντρα, εξαιτίας διαφόρων παραγόντων, οι ανθρώπινες σχέσεις είναι πλέον πολύ δύσκολες. Αυτό αρχικά συμβαίνει γιατί (1η λεπτομέρεια: εγκληματικότητα => φόβος και καχυποψία). Παράλληλα, στη μεγάλη πόλη (2η λεπτομέρεια: γρήγορος ρυθμός ζωής, μεγάλες αποστάσεις => έλλειψη χρόνου για επικοινωνία). Συμπεραίνουμε λοιπόν (περίοδος κατακλείδα).

(2) Στο μεσημεριανό τραπέζι συνέβη χθες ένα πολύ αστείο περιστατικό. Δεν είχαμε προλάβει καλά καλά να κάτσουμε στο τραπέζι, όταν (1η λεπτομέρεια: αρχικό περιστατικό). Τότε (2η λεπτομέρεια: αντιδράσεις ηρώων, κορύφωση δράσης και λύση). (περίοδος κατακλείδα).

(3) Πρέπει όλοι να βοηθάμε τη μητέρα στις δουλειές του σπιτιού. Κι αυτό γιατί (1η λεπτομέρεια: περιορισμένος χρόνος, κούραση). Επίσης, (2η λεπτομέρεια: στο σπίτι δεν κατοικεί μόνο αυτή). Ο καθένας μπορεί λοιπόν να καταλάβει πως (περίοδος κατακλείδα).

(4) Η πόλη μου τα Χριστούγεννα είναι πολύ όμορφα στολισμένη. Οι δρόμοι (1η λεπτομέρεια: περιγραφή των δρόμων). Και τα μαγαζιά όμως (2η λεπτομέρεια: περιγραφή καταστημάτων). Μέσα σε όλο αυτό το εορταστικό κλίμα οι άνθρωποι (3η λεπτομέρεια: περιγραφή διάθεσης των ανθρώπων). Γι' αυτό λοιπόν τα Χριστούγεννα (περίοδος κατακλείδα).

β

Να καταγράψεις τα δομικά συστατικά (θεματική πρόταση, λεπτομέρειες, κατακλείδα) των παραγράφων που ακολουθούν και να αποδώσεις σε καθεμία από αυτές έναν πλαγιότιτλο ενδεικτικό του περιεχομένου της.

(1) Σήμερα ένας μαθητής του Γυμνασίου έχει τόσες υποχρεώσεις, ώστε ο ελεύθερος χρόνος του να είναι λιγοστός. Αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή το εκπαιδευτικό μας σύστημα γίνεται ολοένα και πιο απαιτητικό κι έτσι ο χρόνος που απαιτείται για μελέτη στο σπίτι είναι αυξημένος. Σε αυτόν ας προσθέσουμε και το χρόνο που «σπαταλούν» πολλοί μαθητές σε φροντιστήρια και ιδιαίτερα μαθήματα για να έχουν καλύτερη επίδοση στα μαθήματά τους. Πέρα όμως από τα σχολικά μαθήματα, όλα σχεδόν τα παιδιά σήμερα μαθαίνουν μία τουλάχιστον ξένη γλώσσα, ενώ πολλά ξεκινούν και μαθήματα Ηλεκτρονικών Υπολογιστών. Όλες αυτές οι «αναγκαστικές» δραστηριότητες λοιπόν, που συμβαίνουν πάντοτε εκτός του σχολικού ωραρίου, ελαχιστοποιούν το χρόνο που διαθέτει ο μαθητής για ανάπαυση και ψυχαγωγία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

(2) Προς τη Διεύθυνση Αρχαιοτήτων Νομού Κερκύρας
Αξιότιμε κ. διευθυντά,

Σας αποστέλλω αυτή την επιστολή για να εκφράσω τη βαθιά απογοήτευση και οργή που ένιωσα επισκεπτόμενος στο παλιό κάστρο της πόλης της Κέρκυρας το ναό του Αγίου Γεωργίου και να ζητήσω την παρέμβασή σας. Το θέαμα που αντικρίζει κανείς είναι αποκαρδιωτικό. Η εκκλησία, ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της πόλης σας απ' ό,τι πληροφορήθηκα, είναι απολύτως εγκαταλελειμμένη. Τοίχοι γραμμένοι από τουρίστες, μπάζα στο εσωτερικό, η στέγη έτοιμη να καταρρεύσει. Γνωρίζοντας λοιπόν την ευαισθησία της υπηρεσίας σας, θα ήθελα να σας ζητήσω να επιληφθείτε του θέματος και να προχωρήσετε, όσο το δυνατόν γρηγορότερα, στην αναστήλωση του ναού, πριν η φθορά του χρόνου και των ανθρώπων γίνει ανήκεστος.

Ευχαριστώ για το χρόνο σας.

(3) Η ποινή που επιβάλλεται για τον κολασμό κάποιου αδικήματος δεν πρέπει να έχει εκδικητικό χαρακτήρα, διότι έτσι προκαλεί την αντίδραση της κοινωνίας και ανατροφοδοτεί την παραβατικότητα. Γι' αυτό κύριο μέλημα της ποινής είναι ο σωφρονισμός και η επανένταξη του δράστη στην κοινωνία και ο παραδειγματισμός των άλλων. Ειδικά οι ποινές που επιβάλλονται σε ανηλίκους πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το νεαρό της ηλικίας του δράστη και να έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα. Ο νεαρός ηλικίας παραβάτης πρέπει να αντιμετωπίζεται με αγάπη και κατανόηση και να στηρίζεται ψυχολογικά, ηθικά και υλικά, ώστε να επανενταχθεί όσο το δυνατόν πιο σύντομα στο κοινωνικό σώμα. Μια εξοντωτική ποινή που στερεί στον νέο μια δεύτερη ευκαιρία αποδεικνύει την κοινωνική αναλγησία και μετατρέπεται το δικαστικό και σωφρονιστικό σύστημα σε «σχολείο εγκλήματος».

(4) Η αρχή της ελευθεροτυπίας υφίσταται ώστε να μπορούν οι «αδύναμοι» να ασκούν κριτική στις πράξεις και στις παραλείψεις των ισχυρών. Με αυτό τον τρόπο άλλωστε αποτρέπεται και η αυθαιρεσία της εξουσίας. Η ελευθερία του τύπου όμως αποτελεί απαραίτητη αρχή στις δημοκρατικά οργανωμένες πολιτείες και για έναν ακόμα λόγο: επιτρέπει να ακούγονται δημόσια όλες οι απόψεις κι έτσι ο πολίτης να έχει την ευχέρεια να επιλέξει ποια, κατά τη γνώμη του, είναι η ορθότερη. Έτσι, οι αποφάσεις του είναι ώριμες και συνετές.

Υ Στις παραγράφους που ακολουθούν να μελετήσεις τη λειτουργία των θεματικών προτάσεων, των λεπτομερειών και των κατακλείδων. Αν παρατηρήσεις κάποια δυσλειτουργία, προσπάθησε να την αποκαταστήσεις.

(1) Η σημασία του αθλητισμού είναι ανυπολόγιστη για τον άνθρωπο και την κοινωνία του, αφού μέσω της άθλησης βελτιώνεται το επίπεδο της φυσικής κατάστασης του σώματος και προλαμβάνονται ασθένειες του καρδιαγγειακού, κυρίως, συστήματος. Έτσι, ο άνθρωπος έχει καλή υγεία αλλά και ανώτερη ποιότητα ζωής. Βελτιώνεται όμως και η εξωτερική εμφάνιση του ανθρώπινου σώματος. Ο αθλητισμός προσφέρει χάρη στις κινήσεις, αρμονική ανάπτυξη και

ευεξία. Τέλος, ο άνθρωπος με την άθληση εξερευνά τα όρια της φύσης του, μετατρέποντας τις σωματικές του δυνατότητες σε ξεχωριστές επιδόσεις.

(2) Το άγχος οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην κατάσταση που επικρατεί σήμερα στις εργασιακές σχέσεις. Η εργασία αναμφίβολα αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα για την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Σήμερα όμως η εργασία, λόγω της απόλυτης εξειδίκευσης, αλλοτριώνεται, εντατικοποιείται, ενώ παράλληλα μειώνεται και ο ελεύθερος χρόνος του εργαζομένου. Η εργασία έχει γίνει πια ανταγωνιστική και στοχεύει απλώς στο άκριτο κυνήγι του υλικού κέρδους. Σε αυτά βέβαια πρέπει να προσθέσει κανείς και το φαινόμενο της ανεργίας που ταλανίζει σήμερα όλες τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες του πλανήτη.

1.3. Τρόποι ανάπτυξης/ οργάνωσης παραγράφων

Η θεματική πρόταση μιας παραγράφου προσδιορίζει, όπως ήδη έχουμε πει, τη δομή της παραγράφου. Επιτελεί όμως και μία επιπλέον λειτουργία: καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα αναπτυχθούν οι λεπτομέρειες της παραγράφου. Κάθε παράγραφος, δηλαδή, επιτελεί διαφορετικό έργο, ανάλογα με τη θέση της μέσα στο κείμενο. Γι' αυτόν το λόγο και σε κάθε παράγραφο τα σχόλια θα δομούνται ανάλογα.

1.3.1. Ορισμός

Ορισμός ονομάζεται ο καθορισμός και η έκθεση των κύριων γνωρισμάτων μιας έννοιας. Η παράγραφος που αναπτύσσεται με ορισμό έχει την εξής δομή:

- α.** Στη θεματική περίοδο τοποθετείται ένας σύντομος ορισμός, σαν αυτούς που συναντάμε σε ένα λεξικό. Ο σύντομος ορισμός πρέπει να περιλαμβάνει την έννοια που πρέπει να οριστεί (οριστέα έννοια), μια ευρύτερη έννοια στην οποία εντάσσεται η οριστέα έννοια (έννοια γένους) και, τέλος, τα στοιχεία εκείνα που διαφοροποιούν την οριστέα έννοια από άλλες του ίδιου γένους (ειδοποιός διαφορά).

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Ας δούμε το σύντομο ορισμό της δημοκρατίας στη θεματική περίοδο μιας παραγράφου:

Δημοκρατία ονομάζεται το πολίτευμα,
στο οποίο ο λαός αποτελεί την ανώτατη εξουσία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Η οριστέα έννοια στον παραπάνω ορισμό είναι η «δημοκρατία». Η ευρύτερη έννοια στην οποία εντάσσεται η οριστέα έννοια, δηλαδή η έννοια γένους, είναι το «πολίτευμα». Στο γένος των πολιτευμάτων ανήκουν όμως και άλλα πολιτεύματα, όπως είναι η μοναρχία, η ολιγαρχία κτλ. Γι' αυτό στον ορισμό υπάρχει και η ειδοποιός διαφορά της δημοκρατίας από όλα τα άλλα πολιτεύματα: «ο λαός αποτελεί την ανώτατη εξουσία».

- β. Στις λεπτομέρειες της παραγράφου που αναπτύσσεται με ορισμό τοποθετείται ένας εκτεταμένος ορισμός. Ο ορισμός αυτός διακρίνεται σε δύο είδη, τον αναλυτικό και το συνθετικό ή γενετικό. Ο αναλυτικός ορισμός εκθέτει τα κυριότερα γνωρίσματα που περιέχονται στην οριστέα έννοια. Ο συνθετικός ή γενετικός παρουσιάζει τη διαδικασία γένεσης μιας έννοιας από τα επιμέρους της συστατικά.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Ας δούμε πώς ο προηγούμενος σύντομος ορισμός της δημοκρατίας συμπληρώνεται αρχικά από έναν αναλυτικό και στη συνέχεια από ένα συνθετικό εκτεταμένο ορισμό.

[...] Πρόκειται για το πολίτευμα εκείνο που βασίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας και στα αιτήματα της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ισότητας όλων των πολιτών. [...]

[...] Στη σύγχρονη τουλάχιστον εκδοχή της, δημιουργήθηκε από την απαίτηση μιας αναδυόμενης το 18ο αιώνα αστικής τάξης να συμμετάσχει στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας. [...]

■ ΑΣΚΗΣΗ

α Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε αυτές να αναπτύσσονται με ορισμό. Για να βοηθηθείς, ακολούθησε τις οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Τουρισμός ονομάζεται η διαδικασία κατά την οποία (ειδοποιός διαφορά). Πρόκειται για μια διαδικασία που απέκτησε μαζική μορφή μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, όταν (γενετικός εκτεταμένος ορισμός: διαδικασία μαζικοποίησης του τουρισμού).

(2) Ανθρώπινη οικογένεια ονομάζεται ο θεσμός ο οποίος αποτελείται από ένα σύνολο ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους (ειδοποιός διαφορά). Η οικογένεια είναι (αναλυτικός εκτεταμένος ορισμός: παράθεση των χαρακτηριστικών της οικογένειας).

(3) Εκπαίδευση ονομάζεται (έννοια γένους), η οποία συνίσταται στην οργανωμένη και με επιστημονικό τρόπο μετάδοση στη νέα γενιά γνώσεων και ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων απαραίτητων για την ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Είναι δηλαδή (αναλυτικός εκτεταμένος ορισμός: παράθεση χαρακτηριστικών της παιδείας).

(4) Επάγγελμα ονομάζουμε την κοινωνική συμπεριφορά, η οποία (ειδοποιός διαφορά). Ο όρος προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα «επαγγέλλομαι», που σημαίνει υπόσχομαι. Η έννοια δηλαδή δηλώνει (συνθετικός εκτεταμένος ορισμός: τα μέρη που συνθέτουν την έννοια).

1.3.2. Διάρθρωση

Μια παράγραφος μπορεί να αναπτύσσει τη διαίρεση μιας έννοιας γένους στις έννοιες είδους που τη συναποτελούν. Με τη διαίρεση διασαφηνίζονται καλύτερα οι παράμετροι και τα χαρακτηριστικά μιας έννοιας. Η παράγραφος με διαίρεση έχει την εξής δομή:

α. Στη θεματική περίοδο τοποθετείται μια σύντομη διαίρεση, η οποία αποτελείται από μία έννοια που πρέπει να διαιρεθεί (διαιρετέα έννοια), το κριτήριο με το οποίο θα γίνει η διαίρεση (διαιρετική βάση) και βέβαια τα μέλη της διαίρεσης (είδη ή πηλίκιο).

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

► Η πρόταση που ακολουθεί αποτελεί τη σύντομη διαίρεση της δημοκρατίας στη θεματική περίοδο μιας παραγράφου.

Η δημοκρατία, ανάλογα με τον τρόπο συμμετοχής των πολιτών στην άσκηση της εξουσίας, διακρίνεται σε άμεση και έμμεση.

Στη θεματική αυτή περίοδο υπάρχει μία διαιρετέα έννοια («δημοκρατία»), οι έννοιες είδους («άμεση» και «έμμεση») και η διαιρετική βάση («τρόπος συμμετοχής των πολιτών στην άσκηση της εξουσίας»).

β. Στις λεπτομέρειες της παραγράφου που αναπτύσσεται με διαίρεση εμπεριέχεται μία εκτεταμένη διαίρεση. Σε αυτή αναπτύσσονται τα είδη που είχαν προκύψει από τη σύντομη διαίρεση σε σχέση με τη διαιρετική βάση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ**■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ**

- Η προηγούμενη διαίρεση της δημοκρατίας σε άμεση και έμμεση συ-
νεχίζεται στα σχόλια της παραγράφου σε σχέση με τη διαιρετική
βάση («τρόπος συμμετοχής των πολιτών στην άσκηση της εξουσίας»).

[...] Στην άμεση δημοκρατία οι πολίτες συμμετέχουν προσωπικά στην
άσκηση της εξουσίας, ενώ στην έμμεση μέσω των αιρετών αντιπροσώπων
τους. [...]

Η διαίρεση (σύντομη και εκτεταμένη) πρέπει να γίνει με μια ενιαία διαιρε-
τική βάση και να περιλαμβάνει όλα τα είδη γένους, να είναι δηλαδή τέλεια.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Στην επόμενη πρόταση οι μαθητές μιας τάξης διακρίνονται σε είδη.

Οι μαθητές μιας τάξης, ανάλογα με το ύψος τους, διακρίνονται σε ψη-
λούς, κοντούς, χοντρούς και αδύνατους.

Στη διαίρεση αυτή η διαιρετική βάση είναι το «ύψος». Στη διαιρετική
αυτή βάση αναφέρονται όμως μόνο οι δύο πρώτες έννοιες είδους (ψη-
λοί και κοντοί), αλλά όχι και οι άλλες δύο (χοντροί και αδύνατοι), οι
οποίες αναφέρονται σε μια άλλη διαιρετική βάση (βάρος). Η διαιρετική
βάση δηλαδή δεν είναι ενιαία για όλα τα είδη.

Στην επόμενη πρόταση διαιρούνται οι προτάσεις.

Οι προτάσεις, ανάλογα με το περιεχόμενό τους,
διακρίνονται σε κρίσεως και επιθυμίας.

Η πρόταση αυτή δεν περιλαμβάνει όλα τα είδη των προτάσεων ανάλογα
με το περιεχόμενό τους, αφού απουσιάζουν οι ερωτηματικές και επι-
φωνηματικές προτάσεις. Δεν πρόκειται δηλαδή για τέλεια διαίρεση.

■ ΑΣΚΗΣΗ

- α** Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε
αυτές να αναπτύσσονται με διαίρεση. Για να βοηθηθείς ακολούθησε τις
οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται
από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Ο τουρισμός, ανάλογα με (διαιρετική βάση), διακρίνεται σε εσωτερικό και εξωτερικό. Στον εσωτερικό τουρισμό (1η λεπτομέρεια: εκτεταμένη διαίρεση, δηλαδή ανάλυση του εσωτερικού τουρισμού σε σχέση με τη διαιρετική βάση). Αντίθετα, στον εξωτερικό τουρισμό (2η λεπτομέρεια: εκτεταμένη διαίρεση, δηλαδή ανάλυση του εξωτερικού τουρισμού σε σχέση με τη διαιρετική βάση).

(2) Η οικογένεια, ανάλογα με (διαιρετική βάση), διακρίνεται σε πυρηνική και εκτεταμένη. Στην πυρηνική οικογένεια (1η λεπτομέρεια: εκτεταμένη διαίρεση, δηλαδή ανάλυση της πυρηνικής οικογένειας σε σχέση με τη διαιρετική βάση). Αντίθετα, στην εκτεταμένη οικογένεια (2η λεπτομέρεια: εκτεταμένη διαίρεση, δηλαδή ανάλυση του εξωτερικού τουρισμού σε σχέση με τη διαιρετική βάση).

(3) Η εκπαίδευση, ανάλογα με το επίπεδο γνώσης που παρέχει, διακρίνεται σε (έννοιες είδους). Η (εκτεταμένη διαίρεση, δηλαδή ανάλυση των τριών ειδών σε σχέση με τη διαιρετική βάση).

(4) Τα επαγγέλματα, ανάλογα με τον τομέα της παραγωγής στον οποίο εντάσσονται, διακρίνονται σε (έννοιες είδους). Τα (εκτεταμένη διαίρεση, δηλαδή ανάλυση των τριών ειδών σε σχέση με τη διαιρετική βάση).

1.3.3. Σύγκριση και αντίθεση

Η σύγκριση αφορά την αναζήτηση ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ δύο εννοιών, ενώ η αντίθεση την αναζήτηση των διαφορών τους. Για να δομήσουμε μια παράγραφο με σύγκριση ή αντίθεση μπορούμε να ακολουθήσουμε την εξής διαδικασία: στη θεματική πρόταση παρατίθενται οι έννοιες που πρόκειται στη συνέχεια να συγκριθούν ή να αντιτεθούν. Στις λεπτομέρειες της παραγράφου θα γίνει η σύγκριση ή η αντίθεσή τους με δύο τρόπους: μπορούμε ή να καταγράψουμε ξεχωριστά τα χαρακτηριστικά των δύο εννοιών (κατά ομάδες) ή να αντιπαραθέσουμε μία προς μία τις ομοιότητες και τις διαφορές τους (σημείο προς σημείο).

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

► Στην παράγραφο που ακολουθεί συγκρίνονται ο Σωκράτης και οι σοφιστές.

Ένα χάσμα χωρίζει τον Σωκράτη από τους σοφιστάς. Ο Σωκράτης ζήτησε τη μία και καθολική έννοια, τη μία και καθολική αλήθεια, ενώ οι σοφισταί υποστήριζαν τις πολλές γνώμες για το ίδιο πράγμα. Επίσης και στον τρόπο της ζωής υπάρχει ριζική αντίθεση μεταξύ των σοφιστών και του Σω-

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

κράτους. Οι σοφισταί ήταν έμποροι γνώσεων, ενώ ο Σωκράτης υπήρξε ένας άμισθος δάσκαλος και ερευνητής της αλήθειας. Το μόνο κοινό μεταξύ των σοφιστών και του Σωκράτους ήταν ότι και αυτός και εκείνοι διαπίστωσαν ότι η παραδεδομένη μόρφωση και παιδεία δεν ήταν αρκετή για την εποχή τους. (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Γ2, σελίδα 459)

Στη θεματική πρόταση της παραγράφου εκτίθενται τα προς σύγκριση πρόσωπα, ο Σωκράτης και οι σοφιστές. Στα σχόλια τώρα της παραγράφου αναλύονται, βήμα προς βήμα, οι διαφορές και οι ομοιότητές τους. Ο Σωκράτης και οι σοφιστές διαφέρουν στις αντιλήψεις περί αλήθειας αλλά και στον τρόπο ζωής και διδασκαλίας. Η μόνη ομοιότητά τους αφορά τις αντιλήψεις τους για την παιδεία της εποχής τους. Τα σχόλια της παραγράφου θα μπορούσαν να δομηθούν και διαφορετικά: να αναφερθούν ξεχωριστά οι αντιλήψεις του Σωκράτη και οι αντίστοιχες των σοφιστών και η σύγκρισή τους να εμφανιστεί στην κατακλείδα της παραγράφου.

► Ας δούμε μια ακόμα παράγραφο που αντιθέτει το λαό και τη μάζα.

Η μάζα είναι το αντίθετο του λαού. Ο λαός είναι συντεταγμένος, έχει τρόπους ζωής και σκέψης ορισμένους και σχηματισμένους έπειτα από πολλούς εσωτερικούς και εξωτερικούς αγώνες. Ο λαός ζει κυριότατα με την παράδοση, την οποία όμως διαρκώς ανανεώνει και δοκιμάζει. Ο λαός είναι ποιότης και όχι ποσότης, όπως η μάζα. Αντίθετα, η μάζα είναι ασύντακτη, αδιαφοροποίητη και δίχως αυτοσυνείδηση. Η μάζα είναι δημιουργήμα και θύμα της προπαγάνδας. (Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Επιστροφή στην Ιστορία*)

Η παράγραφος αυτή αναπτύσσεται περιγράφοντας την αντίθεση ανάμεσα στο λαό και στη μάζα. Αναφέρονται ξεχωριστά τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το λαό και ξεχωριστά τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της μάζας. Η λέξη «αντίθετα» προσδιορίζει τη σχέση τους.

► Πολλές φορές η παράγραφος, που αναπτύσσεται με σύγκριση και αντίθεση, συνδυάζεται με την ιστορική αναδρομή.

Γνωστή είναι και η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στην παλιά, την προπολεμική και μεσοπολεμική τοξικομανία, και στην τωρινή. Άλλοτε, η χρήση ναρκωτικών ενδημούσε στον «υπόκοσμο», ήταν το «βίτσιο», η «πολυτέλεια», δηλαδή το καταφύγιο των απόκληρων, των παράνομων, των «out» της κοινωνίας – και μάλιστα μιας κάποιας ηλικίας. Σήμερα, θερίζει και

στον «καλό κόσμο», είναι «in» προπάντων για τα παιδιά των «καλών οικογενειών», αποτελεί την ανώτερη μορφή και το υποκατάστατο του «πάρτι», του «ροκ», του έρωτα ή της «αμφισβήτησης». Ό,τι άλλοτε ήταν στίγμα και διασυρμός, έγινε τώρα δείγμα τόλμης και συρμός. (Μ. Πλωρίτης, *Η επιδημία των ναρκωτικών και οι επικαρωτές της*).

■ ΑΣΚΗΣΗ

α

Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε αυτές να αναπτύσσονται με σύγκριση και αντίθεση. Για να βοηθηθείς ακολουθήσε τις οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Μου αρέσει περισσότερο να ταξιδεύω με τρένο παρά με αυτοκίνητο. Κι αυτό γιατί με το τρένο (1η λεπτομέρεια: ξεκούραστο ταξίδι / κουραστική οδήγηση). Από την άλλη, (2η λεπτομέρεια: απόλαυση της διαδρομής / προσοχή στην οδήγηση). Βέβαια, (3η λεπτομέρεια: το ταξίδι με αυτοκίνητο είναι πιο γρήγορο).

(2) Η ενημέρωση μέσω της εφημερίδας είναι προτιμότερη από αυτή μέσω της τηλεόρασης. Στην εφημερίδα (1η λεπτομέρεια: χρονική απόσταση από τα γεγονότα). Επίσης, (2η λεπτομέρεια: ανάλυση και σχολιασμός των γεγονότων). Αντίθετα, στην τηλεόραση (3η λεπτομέρεια: μηδενική απόσταση από τα γεγονότα). Ταυτόχρονα, (4η λεπτομέρεια: παρουσίαση των γεγονότων).

(3) Οι δηλώσεις των αστυνομικών και των περιοίκων μετά την επίθεση κουκουλοφόρων στην τράπεζα διέφεραν. Ο εκπρόσωπος τύπου της Ελληνικής Αστυνομίας δήλωσε πως (1η λεπτομέρεια: έγκαιρη επέμβαση της αστυνομίας). Επίσης, (2η λεπτομέρεια: επαρκής φύλαξη της περιοχής). Αντίθετα, οι κάτοικοι της περιοχής δήλωσαν πως (3η λεπτομέρεια: καθυστερημένη επέμβαση της αστυνομίας). Ταυτόχρονα, (4η λεπτομέρεια: ανεπαρκής φύλαξη).

(4) Η στάση των Ελλήνων απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια. Παλαιότερα η «παραδοσιακή» ελληνική κοινωνία (1η λεπτομέρεια: φόβος στο διαφορετικό). Αντίθετα, σήμερα η ελληνική κοινωνία (2η λεπτομέρεια: ανεκτικότητα και ευαισθησία).

1.3.4. Αναλογία

Πολλές φορές, για να διασαφηνίσουμε καλύτερα τα χαρακτηριστικά μιας έννοιας, παραθέτουμε κάποια στοιχεία που την κάνουν να αναλογεί με μια έν-

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

νοια ή ένα αντικείμενο από άλλο χώρο, το οποίο όμως είναι περισσότερο οικείο στον αναγνώστη. Για να δημιουργήσουμε μια παράγραφο με αναλογία μπορούμε να ακολουθήσουμε την εξής διαδικασία: στη θεματική πρόταση της παραγράφου εισάγεται η έννοια που μας απασχολεί και η «ξένη» έννοια. Στα σχόλια της παραγράφου αρχίζουμε την ανάλυση της έννοιας ή του αντικειμένου που είναι «ξένα» προς το κεντρικό θέμα της παραγράφου. Τα σχόλια συνεχίζονται με την παρουσίαση των ανάλογων χαρακτηριστικών της έννοιας που μας απασχολεί στη συγκεκριμένη παράγραφο. Στην περίοδο κατακλείδα μπορεί να βρίσκεται το συμπέρασμα από την αναλογία που έχει προηγηθεί.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

► Στην παράγραφο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια να διασαφηνιστεί η έννοια των ιδανικών συσχετιζόμενη με άλλη έννοια, το φάρο.

Τα ιδανικά μοιάζουν με φάρο. Όπως ο φάρος καθοδηγεί τον ναυτικό μέσα στη νύχτα και στην καταιγίδα, μακριά από κακοτοπιές, σε απάνεμο λιμάνι, έτσι και τα ιδανικά προσανατολίζουν τον άνθρωπο σταθερά στο δύσκολο δρόμο της ζωής.

Στη θεματική πρόταση εισάγεται η αναλογία ανάμεσα στην κεντρική έννοια της παραγράφου («ιδανικά») και μιας άλλης έννοιας εντελώς διαφορετικής, αλλά περισσότερο κατανοητής για τον αναγνώστη («φάρος»). Οι λεπτομέρειες ξεκινούν από την παράθεση των χαρακτηριστικών του φάρου και ολοκληρώνονται με τα ανάλογα χαρακτηριστικά των ιδανικών.

■ ΑΣΚΗΣΗ

α Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε αυτές να αναπτύσσονται με αναλογία. Για να βοηθηθείς ακολούθησε τις οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Η διάδοση των ναρκωτικών μοιάζει με την εξάπλωση μιας επιδημικής ασθένειας. Μια πυρκαγιά (1η λεπτομέρεια: συγκεκριμένο σημείο του δάσους → γειτονικά δέντρα → όλο το δάσος). Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τα ναρκωτικά (2η λεπτομέρεια: συγκεκριμένα άτομα → περιθωριακές κοινωνικές ομάδες → μάλιστα για ολόκληρη την κοινωνία).

(2) Η γνώση είναι το κλειδί που ανοίγει διάπλατα τις πόρτες του σύγχρονου κόσμου. Όπως (1η λεπτομέρεια: περιγραφή των λειτουργιών του κλειδιού), έτσι

και η γνώση (2η λεπτομέρεια: περιγραφή ανάλογων χαρακτηριστικών της γνώσης).

1.3.5. Αιτιολόγηση

Η ανάπτυξη μιας παραγράφου με αιτιολόγηση της θεματικής πρότασης είναι πολύ συχνή σε επιχειρηματολογικά κείμενα. Στη θεματική περίοδο ο συγγραφέας διατυπώνει μια άποψη με τέτοιο τρόπο, ώστε ο αναγνώστης να ρωτήσει αβίαστα «γιατί». Στη συνέχεια επιδιώκει την απόδειξή της στηριγμένος σε σκέψεις και κρίσεις από την καθημερινή πραγματικότητα, την προσωπική εμπειρία, την επιστήμη, τη λογική.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

► Στην παράγραφο που ακολουθεί αιτιολογείται η έλλειψη ελεύθερου χρόνου ενός σύγχρονου εργαζομένου.

Ο ελεύθερος χρόνος συρρικνώνεται στις μέρες μας ποσοτικά. Η πώση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που ταλανίζει τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, καθώς και η δημιουργία πλαστών αναγκών οδηγούν τον εργαζόμενο στην αναζήτηση μιας δεύτερης εργασίας. Αυτή η δεύτερη εργασία θα του προσδώσει βέβαια κάποια επιπλέον έσοδα, θα συρρικνώσει όμως ταυτόχρονα τον ελεύθερο χρόνο του. Παράλληλα, ο σύγχρονος εργαζόμενος αναγκάζεται να μεταφέρει μέρος της κύριας εργασίας του στον ελεύθερο χρόνο του ή να ενημερωθεί για τις νέες εξελίξεις στον τομέα του επαγγέλματός του. Το γεγονός αυτό είναι αποτέλεσμα της ανεργίας και του ανταγωνιστικού κλίματος που δημιουργείται στην αγορά εργασίας. Έτσι, ο εργαζόμενος σήμερα έχει λιγότερες ευκαιρίες να αξιοποιήσει δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο του.

■ ΑΣΚΗΣΗ

α

Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε αυτές να αναπτύσσονται με αιτιολόγηση. Για να βοηθηθείς ακολούθησε τις οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Οι μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις, όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες, προάγουν τις σχέσεις των λαών. Αυτό αρχικά συμβαίνει διότι (1η λεπτομέρεια: γνωριμία αθλητών από διαφορετικές χώρες). Παράλληλα, (2η λεπτομέρεια: ολυμπιακή εκεχειρία).

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

(2) Πολλές φορές τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ), αντί να ενημερώνουν τους πολίτες, τους παραπληροφορούν και τους υπερπληροφορούν. Αυτό συμβαίνει κυρίως (1η λεπτομέρεια: ικανοποίηση συμφερόντων των ιδιοκτητών τους). Επίσης, (2η λεπτομέρεια: έλεγχος της ενημέρωσης από την εξουσία).

(3) Η εγκατάσταση ηλεκτρονικών υπολογιστών στην εκπαίδευση καθιστά αποτελεσματικότερη τη λειτουργία του σχολείου. Κι αυτό γιατί (1η λεπτομέρεια: ελκυστικό για τους μαθητές μάθημα). Παράλληλα, (2η λεπτομέρεια: αισθητηριακή πρόσβαση στη γνώση). Τέλος, (3η λεπτομέρεια: τεράστιος όγκος γνώσεων).

(4) Το άθλημα που μου αρέσει είναι το ποδόσφαιρο. Κι αυτό γιατί (1η λεπτομέρεια: ταχύτητα και δύναμη). Από την άλλη, (2η λεπτομέρεια: δεν απαιτούνται ειδικές προϋποθέσεις). Τέλος, το ποδόσφαιρο (3η λεπτομέρεια: έντονες συγκινήσεις).

1.3.6. Αίτιο – αποτέλεσμα

Σε αυτό τον τρόπο ανάπτυξης ο συγγραφέας τοποθετεί στη θεματική πρόταση ένα αίτιο και χρησιμοποιεί τις λεπτομέρειες της παραγράφου για να αναπτύξει τα αποτελέσματα του αιτίου αυτού.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

► Στην παράγραφο που ακολουθεί ένας μαθητής καταγράφει τα αποτελέσματα της συρρίκνωσης του ελεύθερου χρόνου.

Ο ελεύθερος χρόνος συρρικνώνεται στις μέρες μας ποσοτικά. Το αποτέλεσμα είναι να μειώνεται σημαντικά ο χρόνος που διαθέτει ένα άτομο για ανάπαυση και ψυχαγωγία. Έτσι και η προσωπική ζωή του ατόμου βλάπτεται και η παραγωγικότητα της εργασίας του μειώνεται, αφού οι δυνάμεις, ψυχικές και πνευματικές, που αναλώθηκαν κατά τη διάρκεια της εργασίας του δεν αναπληρώθηκαν.

■ ΑΣΚΗΣΗ

α Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε αυτές να αναπτύσσονται με αίτιο – αποτέλεσμα. Για να βοηθηθείς ακολουθήσε τις οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Μετά τη βιομηχανική επανάσταση η γυναίκα μπήκε για πρώτη φορά συστηματικά στην αγορά εργασίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα (1η λεπτομέρεια: ανεξαρτητοποίηση). Αυτή η εξέλιξη όμως (2η λεπτομέρεια: κρίση της οικογένειας).

(2) Το σύγχρονο ελληνικό σχολείο δεν είναι σωστά οργανωμένο. Τα αποτελέσματα είναι (1η λεπτομέρεια: αδυναμία ουσιαστικής κατάκτησης της γνώσης). Παράλληλα, (2η λεπτομέρεια: οι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να επιτελέσουν το ρόλο τους).

(3) Η οικογένεια έχει παγιωμένες αντιλήψεις για τα διάφορα επαγγέλματα, που φυσικά τις διατυπώνει προς τον νέο που πρόκειται να επιλέξει επάγγελμα. Η συμπεριφορά αυτή των γονέων μπορεί να έχει θετικά αλλά και αρνητικά αποτελέσματα. (1η λεπτομέρεια: παραίνηση => ώριμη επιλογή). Ωστόσο, (2η λεπτομέρεια: επιβολή => λανθασμένη επιλογή).

(4) Το ελληνικό σχολείο σήμερα προσφέρει διαπολιτισμική εκπαίδευση στους μαθητές του. Με αυτό τον τρόπο (1η λεπτομέρεια: διεύρυνση πνευματικών οριζόντων). Ταυτόχρονα, (2η λεπτομέρεια: ανεκτικότητα στο διαφορετικό). Τέλος, (3η λεπτομέρεια: ένταξη παιδιών από άλλες χώρες).

1.3.7. Παραδείγματα

Με τη χρήση παραδειγμάτων μπορούμε να τεκμηριώσουμε τη θεματική πρότασή μας παραγράφου. Τα παραδείγματα μπορούν να προέρχονται από την καθημερινή ζωή, την προσωπική εμπειρία, το χώρο των τεχνών ή των επιστημών, την Ιστορία κτλ.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Στην παράγραφο που ακολουθεί ένας μαθητής επιχειρεί να τεκμηριώσει τη συρρίκνωση του ελεύθερου χρόνου σήμερα.

Ο ελεύθερος χρόνος συρρικνώνεται στις μέρες μας ποσοτικά. Για παράδειγμα, ο μέσος Έλληνας εργαζόμενος ξεπερνά πλέον τις 45 ώρες εργασίας εβδομαδιαίως, ενώ την ίδια στιγμή μειώνονται οι αργίες και οι άδειες μετ' αποδοχών.

■ ΑΣΚΗΣΗ

α

Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, ώστε αυτές να αναπτύσσονται με παραδείγματα. Για να βοηθηθείς ακολού-

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

θηκε τις οδηγίες που υπάρχουν στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου να κυμαίνονται από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Η επιστήμη, όταν αποποιείται την ηθική και κοινωνική της ευθύνη, μπορεί να λειτουργήσει καταστροφικά για την ανθρωπότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα (1η λεπτομέρεια: πυρηνική ενέργεια). Από την άλλη, (2η λεπτομέρεια: γενετική μηχανική).

(2) Το επάγγελμα προσδιορίζει ακόμα και τον τρόπο συμπεριφοράς των ατόμων. Για παράδειγμα, (1η λεπτομέρεια: περιγραφή ένδυσης-συμπεριφοράς δικηγόρου). Από την άλλη, (2η λεπτομέρεια: περιγραφή ένδυσης-συμπεριφοράς καθηγητή).

(3) Η απομάκρυνση του οικογενειακού θεσμού από τις παραδοσιακές του λειτουργίες ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για τη σημερινή κρίση που τον χαρακτηρίζει. Παλαιότερα, (1η λεπτομέρεια: ψυχαγωγία). Επίσης, (2η λεπτομέρεια: διαπαιδαγώγηση).

(4) Οι Έλληνες έχουν έλλειψη κοινωνικής αγωγής. Αυτό μπορεί να διαπιστώσει κανείς καθημερινά. (1η λεπτομέρεια: συμπεριφορά στους άλλους). Ακόμα, (2η λεπτομέρεια: συμπεριφορά στο περιβάλλον). Τέλος, (3η λεπτομέρεια: συμπεριφορά σε αδύναμες κοινωνικές ομάδες).

1.3.8. Συνδυασμός μεθόδων

Στόχος όλων των μεθόδων ανάπτυξης παραγράφων είναι να δώσουν τη δυνατότητα στο συγγραφέα να εκφράσει ικανοποιητικότερα τις σκέψεις του, γι' αυτό και δεν έχει σημασία η πιστή προσήλωση σε κάποια από τις μεθόδους αυτές. Ο ίδιος ο συγγραφέας είναι αυτός που θα κρίνει ποιες μεθόδους θα ακολουθήσει για να δομήσει μια παράγραφο.

■ ΑΣΚΗΣΗ

α Στις παραγράφους που ακολουθούν να καταγράψεις τα δομικά συστατικά και τους τρόπους ανάπτυξης των λεπτομερειών.

(1) Στην εποχή μας η οικογένεια άρχισε να παραιτείται από τις παραδοσιακές λειτουργίες της, τη μία ύστερα από την άλλη. Το οικογενειακό οργανωμένο «σπίτι» ήταν επί αιώνες το κέντρο όπου (με κοινωνική αναγνώριση και προστασία) ικανοποιούνταν οι βασικές ανάγκες της ζωής του ανθρώπου: όχι μόνο ο έρωτας και η τεκνογονία, η αγωγή των παιδιών και η ψυχαγωγία της «συντροφιάς», αλλά και το μαγείρεμα, το νοικοκύρεμα (ράψιμο, πλύσιμο, σιγύρισμα κτλ.) και η περίθαλψη στην αρρώστια και στα γηρατεία. Σήμερα στις «εξελιγμένες» κοινωνίες

τα πράγματα έχουν αλλάξει ριζικά. Από τότε που η γυναίκα, και παντρεμένη, ακόμα και μητέρα παιδιών, εργάζεται βιοποριστικά έξω από το «σπίτι», οι πλείστες από τις ανάγκες που αναφέραμε ικανοποιούνται χωρίς την οικογένεια. Τα παιδιά από τους πρώτους μήνες της ζωής παραδίνονται στη φροντίδα της baby-sitter, έπειτα του νηπιαγωγείου και αργότερα του σχολείου (όπου μένουν και για το μεσημέρι). Το εστιατόριο αντικατασταίνει τη σπιτική κουζίνα, τα έτοιμα φαγητά είναι πιο βολικά και οικονομικότερα, ιδίως όταν έχει να περιποιηθεί κανείς στο σπίτι του πολλούς φίλους. Το «νοικοκύρεμα» το έχουν αναλάβει τα ραφεία, τα πλυντήρια, τα καθαριστήρια. Και η περίθαλψη γίνεται πλέον στα νοσοκομεία και στους οίκους ευγηρίας. Όσο για την ψυχαγωγία, πόσοι τη χαίρονται σήμερα μέσα στην «οικογένεια»; Όταν βραδιάσει, ή τα Σαββατοκύριακα, όλοι τρέχουν να εγκαταλείψουν την «εστία» (σχεδόν πανικόβλητοι) για κέντρα διασκέδασων, ή για τη δήθεν εξοχή. Η απομάκρυνση λοιπόν της οικογένειας από τον παραδοσιακό της ρόλο αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός. (Ε.Π. Παπανούτσος, *Η κρίση της οικογένειας*)

(2) Η συμβολή του διαλόγου στην εύρεση της αλήθειας είναι μεγάλη και αναμφισβήτητη. Κανένας φραγμός δεν μπορεί ν' αντέξει τον «προωθητικό ανταγωνισμό θέσης και αντίθεσης». Προκαταλήψεις, δογματικές και μισαλλόδοξες θέσεις, συμφέροντα, σκοπιμότητες αποκαλύπτονται αμείλικτα απ' την αληθινή, την ισχυρότερη ερμηνεία. Δεν αντέχουν στη σύγκριση με την πνευματική κατάρτιση, την αδέσμευτη και πλατιά σκέψη, την έντιμη στάση, και παραμερίζονται στην πορεία προς την αλήθεια. Ανάλογα με τον τομέα λοιπόν στον οποίο εμφανίζεται, ο διάλογος διευκολύνει την ανακάλυψη και τη μετάδοση της γνώσης στην εκπαίδευση, στην επιστημονική έρευνα, στην καλλιτεχνική έκφραση, ακόμα και στην επίλυση των κοινωνικών και πολιτικών διαφορών. (Χρήστος Μαλεβίτσης, *Διάλογος και αλήθεια*)

(3) Τα ομαδικά παιχνίδια υπηρετούν μεγάλο ηθικό σκοπό: σε συνηθίζουν να υποτάσσεις την ατομικότητά σου σε μια γενική ενέργεια. Να μη νιώθεις πως είσαι άτομο ανεξάρτητο, παρά μέλος μιας ομάδας. Να υπερασπίζεσαι όχι μονάχα την ατομική σου τιμή παρά ολόκληρη την τιμή της ομάδας στην οποία ανήκεις: σχολή, πανεπιστήμιο, πόλη, έθνος. Γιατί στα ομαδικά παιχνίδια το ζητούμενο δεν είναι η προσωπική ανάδειξη, αλλά η επιτυχία του συνόλου. Έτσι, από σκαλοπάτι σε σκαλοπάτι, το παιχνίδι μπορεί να σε ανεβάσει στις πιο αψηλές κι αφιλόκερδες κορυφές της ενέργειας. (Νίκος Καζαντζάκης, *Ταξιδεύοντας*)

(4) Η παρατήρηση πως παλαιότερα ο δάσκαλος δε χρειαζόταν να πλουτίσει τα εφόδιά του είναι ενδιαφέρουσα, αλλά δεν αληθεύει στη δική μας εποχή. Γιατί σήμερα και τα παιδιά είναι πολύ διαφορετικά από άλλοτε και ο αέρας, το «κλίμα» του σχολείου έχει αλλάξει. Παλαιότερα ο μαθητής περίμενε να φωτιστεί αποκλειστικά και μόνο από το Δάσκαλό του. Σήμερα οι πηγές των πληροφοριών έχουν πολλαπλασιαστεί σε βαθμό εκπληκτικό και οι κρουνοί τους (η εφημερίδα,

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

το περιοδικό, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση) ρέουν μέσα στο σπίτι. Μπορεί λοιπόν ο μαθητής, ανάλογα με τη δύναμη και την όρεξή του, να προμηθεύεται ελεύθερα και απεριόριστα «ειδήσεις» από όλες τις περιοχές της ανθρώπινης περιέργειας: ιστορικές, γεωγραφικές, βιολογικές, ανθρωπολογικές, φυσικής, χημείας, κοσμογραφίας, ηλεκτρολογίας, κάθε λογής «τεχνικής». (Ε.Π. Παπανούτσος, *Η παιδεία, το μέγαλό μας πρόβλημα*)

(5) Σήμερα, κατά τη γνώμη μας, αρχίζει να αναδεικνύεται καθαρότερα η άποψη ότι ο «αγροτουρισμός» δεν πρέπει να συγχέεται με τον «αγροτικό τουρισμό» και τα «ενοικιαζόμενα δωμάτια». Και αυτό διότι, σε πολύ γενικές γραμμές, ο αγροτουρισμός αναπτύσσεται μεν στον αγροτικό χώρο, μπορεί όμως να προσφέρεται από «κάθε μορφής επιχείρηση» και μάλιστα χωρίς «ειδικές ποιοτικές προδιαγραφές». Η αγροτουριστική παραγωγή αποτελεί τελικά ένα σύνολο ήπιων μορφών τουρισμού οι οποίες έχουν σκοπό να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες και προσδοκίες των τουριστών που επιθυμούν να μετατραπούν, με αυξητική τάση, σε περιηγητές. Οι υπηρεσίες αυτές σχετίζονται κυρίως: Με προσφορά καταλύματος, με διατροφή, με τοπικές πολιτιστικές δραστηριότητες, με υπαίθριες δραστηριότητες, με πληροφόρηση των περιηγητών και με άλλες αναγκαίες υπηρεσίες. (Χρυσάνθη Αντωνίου, *Το μέλλον του τουρισμού*)

1.4. Οι αρετές μιας παραγράφου

1.4.1. Επάρκεια ανάπτυξης

Μια θεματική πρόταση διατυπωμένη με σαφήνεια και ακρίβεια δεν αρκεί για τη δημιουργία μιας άρτιας παραγράφου· πρέπει ταυτόχρονα οι λεπτομέρειες που τη στηρίζουν να είναι επαρκείς, τόσο σε ποσότητα όσο και σε ποιότητα, ώστε ο αναγνώστης να κατανοήσει πλήρως το νόημα της θεματικής πρότασης της παραγράφου.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

- Η παράγραφος που ακολουθεί έχει μια θεματική πρόταση διατυπωμένη με ακρίβεια, οι λεπτομέρειες που την υποστηρίζουν όμως δεν εξασφαλίζουν την επαρκή της ανάπτυξη.

Για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι επαρκώς καταρτισμένος. Πρέπει δηλαδή να έχει άριστη γνώση του αντικειμένου του, ώστε να κερδίσει την εμπιστοσύνη και το σεβασμό των μαθητών του, αλλά και τη δική του αυτοεκτίμηση. Χωρίς τα στοιχεία αυτά η εκπαιδευτική διαδικασία δε θα μπορέσει ποτέ να είναι αποτελεσματική.

Είναι φυσικά προφανές ότι η κατάρτιση ενός εκπαιδευτικού σήμερα δεν μπορεί να περιορίζεται στο επιστημονικό του αντικείμενο, αλλά πρέπει να αφορά και γνώσεις παιδαγωγικής και ψυχολογίας, στοιχεία όμως τα οποία στην παράγραφο δεν αναφέρονται. Θα συμπληρώσουμε τα στοιχεία αυτά, ώστε η παράγραφος να αποκτήσει επάρκεια ανάπτυξης,

Για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι επαρκώς καταρτισμένος. Πρέπει δηλαδή να έχει άριστη γνώση του αντικειμένου του, ώστε να κερδίσει την εμπιστοσύνη και το σεβασμό των μαθητών του, αλλά και τη δική του αυτοεκτίμηση. Χωρίς τα στοιχεία αυτά η εκπαιδευτική διαδικασία δε θα μπορέσει ποτέ να είναι αποτελεσματική. Ένας σύγχρονος δάσκαλος όμως πρέπει να έχει και γνώσεις παιδαγωγικής και ψυχολογίας για την ευχερέστερη μετάδοση της γνώσης. Κι αυτό γιατί το κοινό στο οποίο απευθύνεται αποτελείται από παιδιά και εφήβους, άτομα δηλαδή που βρίσκονται σε μια ευαίσθητη περίοδο, τα ειδικά χαρακτηριστικά της οποίας ο δάσκαλος οφείλει να γνωρίζει, αν θέλει να μην τον εμποδίσουν στην επιτέλεση του έργου του.

► Στην επόμενη παράγραφο οι λεπτομέρειες που στηρίζουν τη θεματική πρόταση μπορεί να είναι αρκετές ως προς το πλήθος τους, δεν είναι όμως και ως προς την ποιότητά τους.

Η πολιτεία δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται πλέον για την εύρυθμη λειτουργία της εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, σε πολλά σχολεία υπάρχουν σπασμένες καρέκλες και θρανία, με αποτέλεσμα οι μαθητές να κινδυνεύουν ακόμα και με σοβαρούς τραυματισμούς. Σε άλλα σχολεία δεν υπάρχουν αρκετές μπάλες για το μάθημα της Γυμναστικής κι έτσι τα παιδιά φτάνουν σε σημείο να μαλώνουν για το ποιος θα πρωτοπαίξει. Ένα άλλο πρόβλημα που δεν επιλύεται είναι τα φαγητά στα κυλικεία: η ποικιλία είναι περιορισμένη, ενώ οι τιμές όλων των προϊόντων είναι υψηλές, ώστε πολλοί μαθητές να μην μπορούν να τα αγοράσουν και να φέρνουν φαγητό ή πορτοκαλάδες από το σπίτι τους.

Είναι προφανές ότι τα προβλήματα της εκπαίδευσης που καταγράφονται στην παράγραφο είναι τόσο αποσπασματικά και ήσσονος σημασίας, ώστε να μην αποδεικνύουν σε καμία περίπτωση την αδιαφορία της πολιτείας. Ας ξαναδούμε την παράγραφο αναπτυγμένη αυτή τη φορά με σημαντικότερες πληροφορίες.

Η πολιτεία δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται πλέον για την εύρυθμη λειτουργία της εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, σε πολλά σχολεία της χώρας,

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

ειδικά στην ορεινή και νησιωτική περιφέρεια, τα βιβλία αλλά και πολλοί καθηγητές, ακόμα και βασικών μαθημάτων, φτάνουν με καθυστέρηση. Δί-
καια λοιπόν τα παιδιά της επαρχίας διαμαρτύρονται για ανισότητες στην
εκπαίδευση. Επίσης, σε πάρα πολλά σχολεία δεν υπάρχει κατάλληλη κτι-
ριακή και υλικοτεχνική υποδομή (εργαστήρια, βιβλιοθήκες, ηλεκτρονικοί
υπολογιστές κτλ.). Η έλλειψη αυτή καθιστά αδύνατη την εκπαιδευτική δια-
δικασία και δημιουργεί αρνητική προδιάθεση στους μαθητές απέναντι στη
γνώση. Τέλος, η παντελής απουσία από τη μεριά του Υπουργείου Παιδείας
αξιολόγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας δημιουργεί ένα κλίμα απο-
σύνθεσης και παρακμής σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης.

■ ΑΣΚΗΣΗ**α**

Οι παράγραφοι που ακολουθούν δεν είναι επαρκώς αναπτυγμένες.
Να προσθέσεις στοιχεία στις λεπτομέρειες για να αποκαταστήσεις αυτή
τη δυσλειτουργία.

(1) Οι νέοι άνθρωποι διαβάζουν όλο και λιγότερο εξωσχολικά βιβλία. Αυτό συμ-
βαίνει γιατί έχουν πλέον ελάχιστο ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους, χρόνο που
προφανώς διαθέτουν σε άλλες περισσότερες «χρήσιμες» για τους ίδιους δρα-
στηριότητες, όπως είναι ο αθλητισμός ή η επικοινωνία με τους φίλους τους.

(2) Ένας καλός φίλος πρέπει να είναι ειλικρινής και εχέμυθος. Πρέπει δηλαδή
να ξέρεις πως πάντοτε θα σου πει την αλήθεια, όσο σκληρή και αν είναι αυτή ορι-
σμένες φορές, ακόμα κι αν αυτό σε κάνει πολλές φορές να τον αντιπαθήσεις
πρόσκαιρα.

(3) Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το επάγγελμα που θα διαλέξει να καλύπτει όλες τις
ανάγκες του. Πρώτα από όλα πρέπει να του εξασφαλίζει τα απαραίτητα εισο-
δήματα όχι απλώς για να επιβιώσει, αλλά και για να έχει μια ζωή με ποιότητα.

1.4.2. Αλληλουχία νοημάτων

Όπως είδαμε προηγουμένως, οι λεπτομέρειες που στηρίζουν τη θεματική πρό-
ταση πρέπει να είναι επαρκείς σε ποσότητα και ποιότητα. Ένα όμως ακόμα ζή-
τημα που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας για τη συγγραφή μιας καλής παρα-
γράφου είναι η σειρά με την οποία τοποθετούνται οι λεπτομέρειες αυτές στην
παράγραφο. Αν η σειρά αυτή δεν είναι φυσική και ενδεδειγμένη, μπορεί ο ανα-
γνώστης να μην κατανοήσει πλήρως το περιεχόμενο της θεματικής πρότασης.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

► Σε μια αφηγηματική παράγραφο οι λεπτομέρειες κατατάσσονται συνήθως με χρονολογική σειρά (χωρίς φυσικά να αποκλείονται οι αναχρονισμοί, αφηγηματική μέθοδος πολύ συνηθισμένη στη λογοτεχνία). Περισσότερες λεπτομέρειες θα δούμε στο κεφάλαιο της αφήγησης. Η παράγραφος που ακολουθεί διασπά τη χρονική ακολουθία των γεγονότων με τρόπο που προκαλεί προβλήματα κατανόησης.

Απόψε μου συνέβη κάτι συνταρακτικό. Στην απέναντι γωνία είχαν συγκρουστεί δύο αυτοκίνητα. Άγρια σύγκρουση! Αυτός που έβγαινε από την Αγίου Δημητρίου προχωρούσε αργά στη δεξιά λωρίδα. Ο άλλος, που τον προσπερνούσε από τα αριστερά, οδηγούσε κάπως περίεργα. Τώρα ατζαμής ήταν, αφηρημένος ήταν, δεν ξέρω. Πάντως μετακινήθηκε χωρίς λόγο και αιτία προς τα δεξιά, χωρίς να επιβραδύνει μάλιστα καθόλου. Εμείς, η γυναίκα μου κι εγώ, ήμασταν έτοιμοι να κλείσουμε το μαγαζί όταν ακούσαμε το απότομο φρενάρισμα. Τρομάξαμε. Μας έλουσε και τους δύο κρύος ιδρώτας. Χτύπησε, που λέτε, το άλλο αυτοκίνητο στο πίσω αριστερό φτερό κι εκείνο έκανε δυο σβούρες και κατέληξε σε ένα φανάρι. Μαζεύτηκαν περαστικοί, ήρθε και η αστυνομία, το 166. Ο οδηγός βγήκε έξω μέσα στα αίματα. Έγινε άνω κάτω, μου κόπηκαν τα ήπατα. Ο άλλος οδηγός είχε κυριολεκτικά παγώσει. Ένας αστυνομικός μού ζήτησε κατάθεση. Έπρεπε να συγκρατήσω την ταραχή μου και να ηρεμήσω... Είχα και το καρδιοχτύπι μην κατηγορήσω κανέναν άδικα... Τι ήταν αυτό, ρε παιδιά. Ακόμα τρέμω!

Η φυσική χρονική σειρά των γεγονότων ήταν: α. Ο αφηγητής και η γυναίκα του ετοιμάζονται να κλείσουν το μαγαζί τους. β. Βλέπουν ένα αυτοκίνητο να προσπερνά ένα άλλο, όταν ο οδηγός του δεύτερου κάνει έναν απότομο ελιγμό. γ. Ο οδηγός του πρώτου αυτοκινήτου φρενάρει, αλλά δεν προλαβαίνει να αποφύγει τη σύγκρουση. δ. Το πρώτο αυτοκίνητο καταλήγει σε ένα φανάρι. ε. Οι δύο οδηγοί βγαίνουν από το αυτοκίνητό τους, ο πρώτος τραυματισμένος και ο δεύτερος σοκαρισμένος. στ. Μαζεύονται περαστικοί, έρχεται η αστυνομία και το 166. ζ. Ένας αστυνομικός ζητά κατάθεση από τον αυτόπτη μάρτυρα-αφηγητή. Σύμφωνα με αυτή τη χρονική σειρά ξαναγράφουμε την παράγραφο, φροντίζοντας να δώσουμε στα γεγονότα την πραγματική τους αλληλουχία.

Απόψε μου συνέβη κάτι συνταρακτικό. Ήμασταν έτοιμοι να κλείσουμε το μαγαζί η Όλγα, η γυναίκα μου, κι εγώ, όταν είδαμε ένα αυτοκίνητο να βγαίνει από την Αγίου Δημητρίου και ένα άλλο να το προσπερνά από τα αριστερά. Ο οδηγός του πρώτου αυτοκινήτου οδηγούσε κάπως περίεργα. Τώρα ατζαμής ήταν, αφηρημένος ήταν, δεν ξέρω. Πάντως μετακινήθηκε χωρίς λόγο και αιτία προς τα δεξιά, χωρίς να επιβραδύνει μάλιστα καθό-

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

λου. Τότε ένα απότομο φρενάρισμα ακούστηκε και το πρώτο αυτοκίνητο χτυπά το άλλο στο πίσω αριστερό φτερό κι εκείνο κάνει δυο σβούρες και καταλήγει σε ένα φανάρι. Άγρια σύγκρουση! Τρόμαξα, μ' έλουσε κρύος ιδρώτας. Μόλις το αυτοκίνητο σταμάτησε, ο οδηγός του βγήκε έξω μέσα στα αίματα. Έγινε άνω κάτω, μου κόπηκαν τα ήπατα. Ο άλλος οδηγός είχε κυριολεκτικά παγώσει. Μαζεύτηκαν και περαστικοί (οι οποίοι παρεμπιπτόντως αντί να βοηθήσουν τον τραυματία άρχισαν να λένε το μακρύ και το κοντό τους για το τι έφταιξε), ήρθε και η αστυνομία, το 166. Ένας αστυνομικός μού ζήτησε κατάθεση. Έπρεπε να συγκρατήσω την ταραχή μου και να ηρεμήσω... Είχα και το καρδιοχτύπι μην κατηγορήσω κανέναν άδικα... Τι ήταν αυτό, ρε παιδιά. Ακόμα τρέμω!

► Σε μια περιγραφική παράγραφο οι λεπτομέρειες κατατάσσονται με άξονα το χώρο (από τα μακρινά στα κοντινά, από μέσα προς τα έξω, από πάνω προς τα κάτω, περιμετρικά κτλ.). Περισσότερες λεπτομέρειες θα δούμε στο κεφάλαιο για την περιγραφή. Στην παράγραφο που ακολουθεί η περιγραφή δεν ακολουθεί καμία λογική σειρά κι έτσι η παράγραφος χάνει την πληροφοριακή της δύναμη.

Η τάξη στην οποία κάνω μάθημα είναι πολύ όμορφη. Στο βάθος της αίθουσας υπάρχει ένας μεγάλος λευκός πίνακας στον οποίο γράφουμε με μαρκαδόρο. Στους τοίχους υπάρχουν ζωγραφικοί πίνακες, όλοι έργα μαθητών προηγούμενων ετών. Στη μέση της αίθουσας υπάρχουν τρεις σειρές θρανίων που αποτελούνται από τέσσερα θρανία η καθεμιά. Η τάξη μου επίσης έχει μεγάλα παράθυρα από τα οποία μπαίνει στο εσωτερικό της αίθουσας άφθονο φως. Πίσω από την έδρα του δασκάλου μας βρίσκεται μία μεγάλη βιβλιοθήκη γεμάτη βιβλία και περιοδικά. Οι κουρτίνες των παραθύρων έχουν ένα λαμπερό πορτοκαλί χρώμα.

Ας ξαναγράψουμε την παράγραφο με τη σειρά που θα αντίκριζε την τάξη ένας παρατηρητής που στεκόταν στην πόρτα και σε δύο άξονες: από το κέντρο προς την περιφέρεια και από αριστερά προς τα δεξιά.

Η τάξη στην οποία κάνω μάθημα είναι πολύ όμορφη. Μπαίνοντας, αντικρίζεις στη μέση της αίθουσας τρεις σειρές θρανίων που αποτελούνται από τέσσερα θρανία η καθεμιά. Στο δεξιό τοίχο υπάρχουν κρεμασμένοι ζωγραφικοί πίνακες, όλοι έργα μαθητών προηγούμενων ετών. Στον απέναντι από την είσοδο τοίχο βρίσκεται ένας μεγάλος λευκός πίνακας στον οποίο γράφουμε με μαρκαδόρο. Δίπλα του ακριβώς είναι η έδρα του δασκάλου και πίσω της μια μεγάλη βιβλιοθήκη γεμάτη βιβλία και περιοδικά. Στα αριστερά της η αίθουσα έχει μεγάλα παράθυρα από τα οποία μπαίνει στο εσωτερικό της άφθονο φως. Οι κουρτίνες των παραθύρων αυτών έχουν ένα λαμπερό πορτοκαλί χρώμα.

► Στις αποδεικτικές παραγράφους τα στοιχεία κατατάσσονται συνήθως με σειρά σπουδαιότητας, από τα σημαντικότερα στα λιγότερο σημαντικά ή το αντίστροφο, χωρίς φυσικά (όπως θα δούμε στο κεφάλαιο για τα αποδεικτικά κείμενα) να αποκλείονται και άλλες κατατάξεις. Στην παράγραφο που ακολουθεί, πάντως, τα στοιχεία τοποθετούνται με τυχαία σειρά, γεγονός που αποδυναμώνει την επιχειρηματολογία του συγγραφέα.

Το ίντερνετ έχει μεγάλη αξία για τη ζωή μας. Αρχικά αποτελεί ένα σημαντικό μέσο ψυχαγωγίας. Στο διαδίκτυο μπορεί κανείς να μιλήσει με φίλους, να «κατεβάσει» τραγούδια, ταινίες κτλ., να παίξει παιχνίδια, να «μπει» σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες και μουσεία. Παράλληλα, το ίντερνετ είναι και ένα σημαντικό μέσο ενημέρωσης και πληροφόρησης. Προσφέρει δηλαδή τη δυνατότητα εύκολης και γρήγορης πρόσβασης σε έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών και μάλιστα σε παγκόσμια κλίμακα. Τέλος, πολλοί άνθρωποι σήμερα εργάζονται μέσω του διαδικτύου, δε μετακινούνται, με άλλα λόγια, από το σπίτι τους, αλλά συνδέονται με το δίκτυο της επιχείρησής τους, όταν αυτό είναι αναγκαίο.

Ας ξαναγράψουμε την παράγραφο, τοποθετώντας τα στοιχεία των λεπτομερειών από τα λιγότερο στα περισσότερα σημαντικά, κατάταξη την οποία εξάλλου επιλέγουν οι περισσότεροι συγγραφείς για να κρατήσουν τα ισχυρά τους επιχειρήματα για το τέλος.

Το ίντερνετ έχει μεγάλη αξία για τη ζωή μας. Αρχικά, πολλοί άνθρωποι σήμερα εργάζονται μέσω του διαδικτύου, δε μετακινούνται, με άλλα λόγια, από το σπίτι τους, αλλά συνδέονται με το δίκτυο της επιχείρησής τους, όταν αυτό είναι αναγκαίο. Παράλληλα, αποτελεί ένα σημαντικό μέσο ψυχαγωγίας. Στο διαδίκτυο μπορεί κανείς να μιλήσει με φίλους, να «κατεβάσει» τραγούδια, ταινίες κτλ., να παίξει παιχνίδια, να «μπει» σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες και μουσεία. Τέλος, είναι ένα σημαντικό μέσο ενημέρωσης και πληροφόρησης. Προσφέρει δηλαδή τη δυνατότητα εύκολης και γρήγορης πρόσβασης σε έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών και μάλιστα σε παγκόσμια κλίμακα.

■ ΑΣΚΗΣΗ

α

Να αποκαταστήσεις τα προβλήματα αλληλουχίας των νοημάτων που παρουσιάζονται στις παραγράφους που ακολουθούν.

(1) Η γυναικεία παραδοσιακή φορεσιά του τόπου μου αποτελείται από πολλά κομμάτια. Από τη μέση ως τα γόνατα κρεμιέται μια άσπρη ποδιά από βαμβακερό

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

ύφασμα. Κι από εκεί και κάτω φαίνεται μόνο του το κύριο φόρεμα, ένας χιτώνας με πυκνή ύφανση γιομάτη στολίσματα από κλωστές πολύχρωμες. Όλο το κεφάλι καλύπτεται από μία χρυσή μαντίλα κι ένα «διάδημα» με μεταλλικά κρόσσια στο μέτωπο. Στον κορμό φοριέται μια βαριά, μακρυμάνικη ζακέτα από ύφασμα με φαρδιά κεντημένα μανίκια, που δένεται με ένα πλατύ κόκκινο ζωνάρι και μια ωραία πόρπη μπροστά στο ζωνάρι. Γύρω από το λαιμό και μπροστά στο στήθος κρέμονται στολίδια μεταλλικά, πολύχρωμα, κουδουνιστά, από χάντρες ή νομίσματα, με πολλά κεντίδια ή κρίκους κι αλυσίδες.

(2) Ο δεκαοκτάχρονος Κ.Π. προσπάθησε χτες να ληστέψει ένα κατάστημα ψιλικών, αλλά δεν τα κατάφερε και συνελήφθη από την αστυνομία. Με ένα μαχαίρι που έβγαλε από το μπουφάν του, απείλησε την υπάλληλο του καταστήματος, ζητώντας την είσπραξη της ημέρας. Η υπάλληλος είχε γυρίσει την πλάτη για να τον εξυπηρετήσει, αφού της είχε ζητήσει ένα πακέτο τσιγάρα. Ήταν 8 η ώρα το πρωί. Η γυναίκα υπάκουσε, αλλά, καθώς άνοιγε το ταμείο, έσπρωξε το γραφείο που βρισκόταν μπροστά της προς τον Κ.Π.. Αυτός χτυπημένος από το γραφείο στραβοπάτησε και το μαχαίρι τού έφυγε μακριά. Όταν κατάλαβε ότι κινδυνεύει με σύλληψη, βγήκε από το κατάστημα τρέχοντας. Ένας περαστικός, που αντιλήφθηκε τι συνέβαινε, έτρεξε πίσω από τον Κ.Π. και τον ακινητοποίησε λίγο πιο κάτω. Η υπάλληλος του καταστήματος τον ακολούθησε φωνάζοντας. Στο μεταξύ είχε φθάσει και η αστυνομία, που τον συνέλαβε χωρίς αντίσταση και τον οδήγησε στο αυτόφωρο.

(3) Υπάρχουν κάποιες πηγές ενέργειας που ονομάζονται «ανανεώσιμες», γιατί είναι ανεξάντλητες. Πρώτη από όλες η αιολική ενέργεια (των ανέμων). Χρησιμοποιείται εδώ και αιώνες (ανεμόμυλοι) και σήμερα με τα «αιολικά πάρκα» μπορεί να προσφέρει ενέργεια ακόμα και σε ολόκληρες περιοχές. Θεωρείται ανανεώσιμη, αφού οι άνεμοι θα συνεχίσουν να υπάρχουν όσο ο ήλιος θερμαίνει την ατμόσφαιρα. Άλλη μορφή ανανεώσιμης ενέργειας είναι η ηλιακή. Το φως του ήλιου συγκεντρώνεται με ειδικούς συλλέκτες και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Τέλος, υπάρχει και η γεωθερμική, η ενέργεια δηλαδή που παράγεται από τη θερμότητα του ίδιου του πλανήτη (π.χ. υπόγειες δεξαμενές ατμού ή ζεστού νερού). Αυτή η μορφή ενέργειας ελάχιστα μέχρι σήμερα έχει αξιοποιηθεί.

1.5. Συνοχή προτάσεων και παραγράφων

Η λειτουργία της συνοχής μελετά τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται λεκτικά αφενός οι προτάσεις των λεπτομερειών μας παραγράφου και αφετέρου οι επιμέρους παράγραφοι ενός κειμένου μεταξύ τους. Η σύνδεση αυτή είναι απαραίτητη, ώστε ο αναγνώστης να μη χρειάζεται κάθε φορά να υποθέτει ποια

νοηματική σχέση υπάρχει μεταξύ των στοιχείων αυτών. Αν, από την άλλη, απουσιάζει, τότε δημιουργούνται ασάφειες, προσκόμματα και χάσματα στο νόημα, που περιορίζουν την πληροφορική επάρκεια της παραγράφου, αλλά και ολόκληρου του κειμένου.

Υπάρχουν αρκετοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να εξασφαλιστεί η συνοχή των στοιχείων μιας παραγράφου ή ενός κειμένου. Στη συνέχεια θα μελετήσουμε τους σημαντικότερους από αυτούς.

1.5.1. Σύνδεση μέσω διαρθρωτικών λέξων-φράσεων

α. Σύζευξη: Η σύζευξη χρησιμοποιείται όταν πρόκειται να συνδεθούν μεταξύ τους όμοιοι ή ισοδύναμοι όροι (λέξεις, προτάσεις, επιχειρήματα), στοιχεία δηλαδή που το ένα συμπληρώνει το άλλο. Οι διαρθρωτικές λέξεις με τις οποίες επιτυγχάνεται η σύζευξη είναι: *και, μη, και μη, επίσης, παράλληλα, ταυτόχρονα, εξάλλου, ακόμα, επιπροσθέτως, όμοια, αφενός [...] αφετέρου, όπως [...] έτσι, όχι μόνο [...] αλλά και, εκτός από αυτά, ούτε [...] ούτε, ας σημειωθεί ακόμα ότι, το ίδιο συμβαίνει και, πρώτον, [...] δεύτερον κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Οι σχέσεις των παιδιών με τους γονείς βρίσκονται συχνά σε ένταση. **Το ίδιο συμβαίνει και** με τις σχέσεις μαθητών-εκπαιδευτικών.

Η εμπορευματοποίηση της υγείας **αφενός** οξύνει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και **αφετέρου** απειλεί τη δημόσια υγεία.

β. Αντίζευξη: Συνδέει στοιχεία ασύμβατα ή αντίθετα μεταξύ τους. Επιτυγχάνεται με τις φράσεις: *παρά το ότι [...] όμως, αντιθέτως, όχι μόνο [...] αλλά και, μα, ωστόσο, όμως, κι όμως, αλλά, αντίστροφα, ενώ, απεναντίας, εντούτοις, ακόμα και αν, δε συμβαίνει όμως το ίδιο κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η καύση του πετρελαίου μολύνει την ατμόσφαιρα με τα λεγόμενα «αέρια του θερμοκηπίου» (διοξείδιο του άνθρακα, μόλυβδος κτλ.). **Δε συμβαίνει όμως το ίδιο** και με τις ήπιες μορφές ενέργειας, όπως είναι η ηλιακή και η αιολική.

Παρ' ότι οι ίδιοι οι πολίτες πιστεύουν πως η τηλεόραση τους παραπληροφορεί, συνεχίζουν **όμως** να την παρακολουθούν ανελλιπώς.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

- γ. **Διάζευξη:** Χρησιμοποιείται όταν τα στοιχεία που παρατίθενται είναι αντιφατικά, αποκλείει δηλαδή το ένα το άλλο. Η διάζευξη επιτυγχάνεται με τη χρήση των διαχωριστικών συνδέσμων: *είτε [...] είτε, ή.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Είτε οι πολίτες θα ενδιαφερθούν για τα προβλήματα που τους απασχολούν, **είτε** τα προβλήματα αυτά θα παραμείνουν άλυτα.

Θα έρθεις μαζί μου **ή** θα αναγκαστώ να σε περιμένω κι άλλο;

- δ. **Αιτιολόγηση:** Πρόκειται για έναν πολύ συνηθισμένο τρόπο λεκτικής σύνδεσης προτάσεων, ειδικά στα επιχειρηματολογικά κείμενα. Με τον τρόπο αυτό συνδέουμε προτάσεις η δεύτερη από τις οποίες αιτιολογεί την πρώτη. Επιτυγχάνεται με τις λέξεις: *γιατί, διότι, επειδή, αφού, καθώς, που* κτλ.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην αγορά εργασίας είναι απαραίτητη. **Διότι** με τον τρόπο αυτό τα άτομα αυτά κερδίζουν την ανεξαρτησία και την αυτοεκτίμησή τους.

Τα μαθητικά έντυπα συμβάλλουν στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, **καθώς** διευρύνουν τον κύκλο των ενδιαφερόντων των μαθητών.

- ε. **Αίτιο – αποτέλεσμα:** Με αυτό τον τρόπο συνδέονται προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη αποτελεί αποτέλεσμα της πρώτης. Χρησιμοποιούνται οι διαρθρωτικές φράσεις: *έτσι, λοιπόν, γι' αυτό το λόγο, συνεπώς, αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ώστε* κτλ.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Οι μετανάστες συχνά αντιμετωπίζονται με καχυποψία από τους ντόπιους. **Αυτό έχει ως αποτέλεσμα** να μην μπορούν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνική ζωή.

Όλο και λιγότεροι νέοι ασχολούνται με τα παραδοσιακά επαγγέλματα, **ώστε** να εκφράζονται δικαιολογημένοι φόβοι για την εξαφάνισή τους.

- στ. **Συμπέρασμα:** Πολλές φορές χρειάζεται, μετά την παράθεση κάποιων επιχειρημάτων, ο συγγραφέας να καταλήξει σε συμπεράσματα. Αυτό πραγματοποιείται με τις φράσεις: *άρα, συνεπώς, επομένως, συνοψίζοντας, συγκεφαλαιώνοντας, κατά συνέπεια, καταλήγοντας, σύμφωνα με τα παραπάνω, συμπερασματικά, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, λοιπόν* κτλ.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ο αναλφαβητισμός προκαλεί σοβαρά προβλήματα τόσο στον αναλφάβητο όσο και στην κοινωνία. **Άρα**, πρέπει η πολιτεία να λάβει αμέσως μέτρα για την αντιμετώπισή του.

Τα ταξίδια διευρύνουν τους πνευματικούς ορίζοντες του ανθρώπου. **Κατά συνέπεια**, οι σχολικές εκδρομές πρέπει να είναι αναπόσπαστο τμήμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

- ζ. **Επεξήγηση:** Πολύ συχνά ο συγγραφέας θέλει να διασαφηνίσει μια προηγούμενη άποψή του. Για να το επιτύχει αυτό χρησιμοποιεί τις φράσεις: *δηλαδή, με άλλα λόγια, για να γίνω πιο σαφής, συγκεκριμένα, ειδικότερα κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ο μεγάλος εχθρός του κινηματογράφου είναι η τηλεόραση. **Με άλλα λόγια**, αν το σινεμά δεν καταφέρει να γίνει πιο ελκυστικό από την τηλεόραση, θα συρρικνωθεί σημαντικά.

Η πυρηνική οικογένεια, αυτή **δηλαδή** που αποτελείται από τους συζύγους και τα παιδιά, απειλείται σήμερα με διάλυση.

- η. **Προϋπόθεση:** Για να δηλωθούν οι όροι που πρέπει να πληρούνται, ώστε να πραγματοποιηθεί κάτι χρησιμοποιούνται από τους συγγραφείς οι λέξεις: *αν, να, για να, λύση θα ήταν κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η παιδεία μπορεί να βγάλει τον πολιτισμό μας από τα αδιέξοδά του. **Για να** συμβεί όμως αυτό θα πρέπει ως κοινωνία να την τοποθετήσουμε ως πρώτη μας προτεραιότητα.

Ο άνθρωπος δεν θα είχε προοδεύσει, **αν** δεν είχε το ορμέμφυτο της περιέργειας.

- θ. **Χρονική ακολουθία:** Σε αφηγηματικά κυρίως κείμενα, για να δηλωθεί η χρονική σειρά των γεγονότων, χρησιμοποιούνται οι διαρθρωτικές φράσεις: *πρώτα, έπειτα, ύστερα, στη συνέχεια, τότε, όταν, αμέσως, την ίδια στιγμή, αργότερα κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Το πρωί μίλησα άσχημα στη μητέρα μου. **Αργότερα**, συνειδητοποίησα τι είχα κάνει και της ζήτησα συγγνώμη.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Όταν μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά, άρχισε ο ποδοσφαιρικός αγώνας.

- ι. **Τοπική σχέση:** Σε περιγραφικά συνήθως κείμενα οι συγγραφείς χρειάζεται να τοποθετήσουν τα πράγματα στο χώρο ή να δηλώσουν την τοπική σχέση που αυτά έχουν. Τότε χρησιμοποιούν τις λέξεις: *πάνω, κάτω, παραπέρα, εδώ, εκεί, αριστερά, δεξιά, μπρος, πίσω, μέσα, έξω, στο βάθος* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άνοιξε τη βαριά πόρτα της αυλής και βρέθηκε μπροστά σε μια έκπληξη: **στο βάθος** του κήπου, **πίσω** από τις λεμονιές, βρισκόταν ένα άλογο.

Ανέβηκε στην κορυφή του λόφου και κοίταξε ολόγυρα. **Δεξιά** και **αριστερά** του, **όπου** και αν κοίταζε, το απέραντο γαλάζιο.

- ια. **Έμφαση – τονισμός:** Με τον τρόπο αυτόν συνδέονται προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη αξιολογείται ως σημαντικότερη από την πρώτη. Χρησιμοποιούνται οι φράσεις: *εκείνο που προέχει, το σημαντικότερο από όλα, αξίζει να σημειωθεί, πρέπει να τονιστεί* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Τα δικαιώματα των παιδιών στις μέρες μας παραβιάζονται κατάφωρα. **Πρέπει όμως να τονιστεί** πως αυτό συμβαίνει κυρίως στις χώρες του Τρίτου Κόσμου.

Εκείνο που προέχει σε μία φιλία είναι η αγάπη και ο σεβασμός προς τον φίλο.

1.5.2. Επανάληψη λέξεων, φράσεων ή συντακτικών σχημάτων

Η επανάληψη μιας λέξης ή φράσης είναι δυνατόν να συνδέσει ικανοποιητικά τις προτάσεις μιας παραγράφου ή τις παραγράφους ενός κειμένου μεταξύ τους. Η παράθεσή τους δεν χρειάζεται να είναι αυτούσια: μπορούν να επαναληφθούν τροποποιημένες ή παραφρασμένες. Επίσης, μπορούν κάλλιστα να συνδεθούν κάποια λεκτικά σύνολα με την επανάληψη όμοιων συντακτικών σχημάτων.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- ▶ Στο παράδειγμα που ακολουθεί οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με την επανάληψη της λέξης που είναι τυπωμένη με έντονα γράμματα.

Το ίντερνετ είναι το τελειότερο μέσο **επικοινωνίας**. Πρόκειται για μια **επικοινωνία** που συνδυάζει το γραπτό λόγο, τον ήχο και την εικόνα.

- ▶ Οι επόμενες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με την επανάληψη μιας τροποποιημένης φράσης.

Η ισότητα των δύο φύλων δεν έχει ακόμα **ουσιαστικά επιτευχθεί**. Για την **ολοκληρωτική της κατοχύρωση** απαιτούνται σημαντικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

- ▶ Στο επόμενο παράδειγμα επαναλαμβάνεται ένα συντακτικό σχήμα (χρονική πρόταση).

Όταν η πολιτεία αδιαφορεί για τα προβλήματα των νέων, **όταν** ακόμα και η οικογένεια απουσιάζει από την ανατροφή τους, **τότε** είναι μάλλον αναμενόμενα τα φαινόμενα νεανικής παραβατικότητας.

1.5.3. Αναφορά

Στην αναφορά χρησιμοποιείται μία αναφορική αντωνυμία στη θέση κάποιου ονόματος που υπήρχε στο προηγούμενο λεκτικό σύνολο. Μπορεί ακόμα να επιτευχθεί με την παράλειψη κάποιου ευκόλως εννοούμενου προτασιακού στοιχείου.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- ▶ Στο παράδειγμα που ακολουθεί μία αντωνυμία (υπογραμμισμένη) αντικαθιστά τις λέξεις που είναι τυπωμένες με έντονα γράμματα.

Η οικολογική εκπαίδευση μπορεί να ευαस्थτοποιήσει τους νέους σχετικά με τα **προβλήματα του περιβάλλοντος**. Αυτά δεν μπορούν εξάλλου να επιλυθούν χωρίς την ενεργοποίηση όλων των πολιτών.

- ▶ Στο επόμενο παράδειγμα η φράση που τυπώνεται με έντονα γράμματα εννοείται και στην επόμενη πρόταση, γι' αυτό και δεν επαναλαμβάνεται.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Η ραγδαία εισβολή της τηλεόρασης στην καθημερινότητά μας άλλαξε τον τρόπο ενημέρωσης και ψυχαγωγίας. Μετέβαλε όμως και τη σχέση μας με την πολιτική.

1.5.4. Νοηματική συνάφεια

Πολλές φορές η νοηματική σχέση μεταξύ δύο λεκτικών συνόλων (προτάσεων ή παραγράφων) είναι τόσο έκδηλη, ώστε να μην κρίνεται απαραίτητη η χρήση συνδετικών λέξεων και φράσεων.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

- ▶ Οι προτάσεις που ακολουθούν συνδέονται μεταξύ τους νοηματικά. Εύκολα όμως γίνεται αντιληπτό ότι η διαρθρωτική λέξη που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να τις ενώσει είναι μία από τις αντιθετικές (π.χ. αντίθετα), αφού η νοηματική τους σχέση είναι αντιθετική.

Η αυταρχική αγωγή από την οικογένεια και το σχολείο έχει ως αποτέλεσμα τη συσσώρευση πιέσεων στην ψυχή των νέων οι οποίες μπορούν να εκφραστούν ακόμα και ως αντικοινωνική συμπεριφορά. Η δημοκρατική διαπαιδαγώγηση συμβάλλει στη δημιουργία νέων ώριμων και υπεύθυνων, με σεβασμό στα δικαιώματα των άλλων.

- ▶ Οι επόμενες προτάσεις έχουν μεταξύ τους νοηματική σχέση αιτίου και αποτελέσματος, γι' αυτό και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη σύνδεσή τους μια από τις αντίστοιχες λέξεις-φράσεις (π.χ. έτσι).

Η επιστήμη ερευνά με τη δύναμη της λογικής τον κόσμο που μας περιβάλλει. Έτσι, οι προκαταλήψεις, οι δεισιδαιμονίες, τα στερεότυπα κατέρρευσαν.

■ ΑΣΚΗΣΕΙΣ**α**

Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν τοποθετώντας σε αυτά την κατάλληλη διαρθρωτική λέξη-φράση.

(1) Περπατούσα με το φίλο μου τον Κώστα στο δρόμο, στην άκρη του πεζοδρομίου είδαμε ένα προτοφόλι. Έσκυψα να το μαζέψω, δίστασα να το ανοίξω, δεν ήξερα είναι νόμιμο. ο Κώστας άρπαξε το προτοφόλι από τα χέρια μου και το άνοιξε. Είχε την ταυτότητα του κατόχου του, δύο πιστωτικές κάρτες 50 ευρώ. Αποφασίσαμε να το πα-

ραδώσουμε στο αστυνομικό τμήμα που βρισκόταν φτάσαμε, παραδώσαμε το πορτοφόλι στο φρουρό της πύλης και στον αξιωματικό υπηρεσίας, τον υπεύθυνο του τμήματος. Η καλή μας πράξη να αισθανθούμε πολύ περήφανοι για τον εαυτό μας.

(2) Για τα τροχαία ατυχήματα στη χώρα μας ευθύνεται η πολιτεία η κοινωνία., οι ελληνικοί δρόμοι είναι ακατάλληλοι, σε πολλά σημεία να απειλούν πραγματικά τη ζωή των οδηγών., οι ποινές στους παραβάτες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας είναι ανύπαρκτες πολύ ελαστικές., ευθύνες φέρει και η κοινωνία, προβάλλει το αυτοκίνητο όχι ως μέσο μετακίνησης, ως μέσο κοινωνικής ανάδειξης και υπεροχής. Όλα αυτά καθιστούν τα τροχαία ατυχήματα «αναμενόμενα» στους ελληνικούς δρόμους.

β

Να καταγράψεις τους τρόπους με τους οποίους συνδέονται (νοηματικά και λεκτικά) οι περίοδοι στις παραγράφους που ακολουθούν.

(1) Και εδώ έγκειται η δυσκολία. Διότι ο χάρτης του πλανήτη αποκαλύπτει μια τεράστια ποικιλία κρατών και εθνοτήτων, ένα ευρύτατο φάσμα πολιτικών συστημάτων, βιοτικού επιπέδου και βαθμού παιδείας. Το περιβάλλον λοιπόν της Γης αλλού θίγεται από ισχυρά συμφέροντα, κάποιες φορές από γνήσια ανάγκη και κάποτε από άγνοια ή αναισθησία. Ενώ δε τα βιομηχανικά κράτη χρεώνονται από βουλιμία ενεργειακή και διεκδικούν τη μερίδα του λέοντος σε κάθε μορφής ρύπανση, τα λεγόμενα «υπό ανάπτυξιν» κράτη σύρονται ή επιθυμούν την ίδια ταυτότητα προόδου. Το δε «σύνδρομο των συνόρων» είναι πάντοτε μια γραμμή ψυχολογικής αυτοάμυνας για τον άνθρωπο: έξω από τη δική του περιοχή ή ιδιοκτησία, η καταστροφή δεν τον αφορά. Αυταπάτη δηλαδή βαθύτατη, αφού ένα πυρηνικό ατύχημα, η ρύπανση των υδάτων ή η καταστροφή του όζοντος δύσκολα αναγνωρίζουν εθνικά και ατομικά σύνορα. (Γιώργος Γραμματικάκης, *Ο βιασμός της φύσης*)

(2) Αν η αισθητική είναι η ηθική του μέλλοντος, η τέχνη προετοιμάζει αυτό το μέλλον. Κι αυτό σημαίνει πως πρέπει επιτέλους να πάψουμε να την αντιμετωπίζουμε σαν υπόθεση για αργόσχολους και ντελιτάντηδες που γεμίζουν με τέχνη τις ατέλειωτες ώρες της ανίας τους και βουλώνουν με τέχνη τις απύθμενες τρύπες του υπαρξιακού τους κενού. Όπως λέχτηκε δηλαδή η τέχνη είναι εξαιρετικά σοβαρή υπόθεση για να αφηθεί στα χέρια των καλλιτεχνών και των φιλότεχνων. Γιατί η τέχνη είναι πολιτική, και η πολιτική σαν τέχνη πρέπει να ασκείται με τρόπο αισθητικό, προκειμένου να γίνει κάποτε πραγματικότητα το «αισθητικώς ζην» που είναι το ζητούμενο σε μια πολιτική που επιδιώκει όχι να βοηθήσει τους καλλιτέχνες αλλά να κάνει τη ζωή ένα αισθητικό γεγονός: Η ζωή πρέπει να είναι όμορφη. Αλλά δεν θα γίνει, αν δεν εξαφανιστούν πρώτα αυτοί που την ασχημαίνουν και τη βρομίζουν. Πρέπει λοιπόν να επανασυνδέσουμε το ταχύτερο τις έννοιες «καλός» και «ωραίος», δηλαδή την ηθική με την αισθητική,

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

προκειμένου να ξαναλειτουργήσει, στο μέτρο του δυνατού, το αρχαιοελληνικό ιδανικό του «καλός καγαθός». Γιατί, όπως καταλαβαίνουμε, οι αρχαίοι μας πρόγονοι δεν μπορούσαν να εννοήσουν το ήθος ξεκομμένο απ' την ομορφιά – και την ομορφιά αποψιλωμένη απ' το ήθος. (Βασίλης Ραφαηλίδης, *Η αισθητική είναι η ηθική του μέλλοντος*)

Υ Να καταγράψεις τους τρόπους με τους οποίους συνδέονται (νοηματικά και λεκτικά) μεταξύ τους οι παράγραφοι του κειμένου (Ι.Ν. Ξηροτύρης, *Προτερήματα και ελαττώματα της φυλής μας*) που ακολουθεί.

Το λαό μας τον διακρίνει η πνευματική ευστροφία και η ικανότητα προσαρμογής, το μεταναστευτικό και εμποροναυτικό πνεύμα, η εγκαρδιότητα, η δημοκρατικότητα, η φιλοτιμία, η λιτότητα, η φιλοξενία –αυτή που κρύβει τη λεπτή ευγένεια του πνεύματος και της ψυχής του λαού μας– η κλίση προς την αφηρημένη σκέψη και η φιλομάθεια. Μερικές φορές κρύβει μέσα του ο λαός μας έναν ιδεαλισμό, παρουσιάζει τέτοιες εκλάμψεις ανάτασης, που αγκαλιάζει φαρδιά και πλατιά την ιδέα του καθήκοντος προς την ολότητα. Αφήνει τον ατομικισμό του και αιωρείται σε κόσμο ιδεατό, υπερπροσωπικό, αλλά ύστερα πάλι πέφτει.

Απ' αυτές όμως τις έμφυτες αρετές μας άλλες έμειναν ατροφικές, κι άλλες πάλι πήραν στραβό δρόμο. Η έμφυτη λ.χ. ευφυΐα του λαού μας δεν προχώρησε πέρα από έναν ρηχό εγκεφαλικό και έναν άγονο ρητορισμό. Η οξεία αντίληψη και η πνευματική ευστροφία μας ή εκφυλίστηκαν σε τυχοδιωκτισμό, ή έμειναν εξυπνάδα της κατεργαριάς και της σοφιστείας. Καταστάλαξε στην καπατσοσύνη και στην επιτηδειότητα, δηλαδή στην ηθική ευλυγισία.

Ο λαός μας επίσης στη μακρινή περίοδο της ζωής του απέκτησε πολλές κακές συνήθειες και ελαττώματα. Άλλα από την ιδιοσυγκρασία του και το φυσικό του περιβάλλον, άλλα τ' απόκτησε κατά τους δύστυχους χρόνους της μακρόχρονης σκλαβιάς κι άλλα αναφάνηκαν σε χρόνους στερήσεων και κακής διοίκησης, άλλα πάλι σ' άλλες αντίξοες περιστάσεις.

Αυτά μεγάλωσαν κι αναπτύχθηκαν επικίνδυνα, μας έχουν περισφίξει μέχρι πνιγμού, όπως ο ατομικισμός μας, το άτομό μας, που το λατρεύουμε σαν πρωταρχική αξία, που μ' αυτήν μετρούμε όλα τα άλλα υπάρχοντα στον κόσμο, η υπερτροφική ανάπτυξη του εγώ μας, που τα σκλαβώνει όλα στο στενό μας ατομικό συμφέρον, ο υποκειμενισμός μας, που μας παρασύρει στην υπερτίμηση της δικής μας αξίας και στην υποτίμηση της ξένης, η αδιαφορία μας ή η αντίθεσή μας μερικές φορές σ' ό,τι βρίσκεται έξω από το στενό κύκλο των συμφερόντων μας, προς την πολιτεία, προς το κράτος, η άσβεστη φιλοδοξία μας, που φτάνει, όπως είπαν, ως τη δοξομανία, που μας κάνει κάθε αντικειμενική αντίληψη, αν όχι αδύνατη, εξαιρετικά δύσκολη, ο φθόνος, η έλλειψη διάθεσης συνεργασίας, η εριστικότητα και η πλεονεξία.

Άλλα πάλι ελαττώματα έκαναν έντονη την εμφάνισή τους κατά τον τελευταίο πόλεμο, γνωστά μας απ' άλλες παρόμοιες εποχές, Ρωμαιοκρατία και Τουρκοκρατία, ελαττώματα που δείχνουν ολοφάνερα την έλλειψη ήθους, όπως η

τάση προς το ψέμα, η δολιότητα, η κολακεία, η κρυψίνοια, η υποκρισία και η διπλή ηθική, δηλαδή η μάσκα. Η ανάγκη της ζωής και η άμυνα του ραγιά, του αδύνατου, κατά της βίας τον οδήγησαν σ' αυτά τα όπλα.

Ωστόσο το κακό κόλλησε τόσο καλά, που, κι όταν έπαυσαν να υπάρχουν οι αιτίες, η ανάγκη αυτής της ζωής, ο Ρωμιός κράτησε γερά τα μέσα αυτά και τα χρησιμοποίησε, για να αποφεύγει τις ιερές και ηθικές υποχρεώσεις του προς το εθνικό κράτος.

Υπάρχει κι άλλη ακόμη ομάδα ελαττωμάτων: η τάση για παράβαση και ανυπακοή στους νόμους, η έλλειψη πειθαρχίας και τάξης, η αυθάδεια και η απέχθεια προς το κύρος, η έλλειψη σεβασμού προς τους ανωτέρους, η ασυνέπεια των λόγων και η έλλειψη της ευθύνης μας, η τάση μας για επιβολή και δημοσιότητα.

Θα πρέπει όμως να καλλιεργήσουμε τις αρετές της φυλής μας, να μας γίνουν ο δείκτης του δρόμου που θ' ακολουθήσουμε για την ατομική και γενική προκοπή του συνόλου. Να προσέξουμε από την άλλη πλευρά τα ελαττώματα της φυλής μας, να ξεφύγουμε, όσο μπορούμε, από τα πολλά και μεγάλα ελαττώματά μας, για να μπορέσουμε να οικοδομήσουμε την πολιτεία μας σε γερές βάσεις, γιατί ανύψωση χωρίς την απαλλαγή και την απεμπόληση των βασικών ελαττωμάτων που αναφέραμε δεν μπορεί να γίνει.